

frame contemporary art
finland

UUDEN ETSIJÄ, RAJOJEN RIKKOJA

**SELVITYS SUOMALAISEN MEDIATAITEEN
MENESTYKSEN EDELLYTYKSISTÄ**

ESIPUHE 5

1. JOHDANTO 7

- 1.1. Tausta 7
- 1.2. Tavoitteet 7
- 1.3. Toteutustiedot 7

2. MEDIATAIDE: MÄÄRITELMÄ JA TARKASTELUN LÄHTÖKOHTIA 9

- 2.1. Mediataiteen määritelmä 9
- 2.2. Tarkastelun lähtökohtia 12

3. MEDIATAITEEN TOIMIJARYHMÄT JA ARVOVERKKO 14

- 3.1. Mediataiteen keskeisimmät toimijaryhmät 14
- 3.2. Mediataiteen arvoverkko 16

4. SUOMALAISEN MEDIATAITEEN NYKYTILA 18

- 4.1. Suomalaisen mediataiteen nykytila: ylätason kuvaus 18
- 4.2. Suomalaisen mediataiteen kansainvälistyminen ja vienti 19
- 4.3. Järjestöt 21

5. MEDIATAITEEN TUOTANTO JA RAHOITUS 23

- 5.1. Mediataiteen tuotantobudjetit 23
- 5.2. Tuotantojen rahoitusmallit ja tärkeimmät rahoittajat 24
- 5.3. Mediataidealan oma ansainta 28
- 5.4. Tuotantoyhtiöt 30
- 5.5. Teosten elinkaarista 31
- 5.6. Mediataide ja teknologia 32

6. MEDIATAITEEN TEKIJÄNOIKEUSKYSYMYKSISTÄ 34

- 6.1. Mediataiteen tekijänoikeuskysymyksiä 34
- 6.2. Mahdollisia ratkaisumalleja 35

7. MEDIATAITEEN TILASTOINTI 37

- 7.1. Mediataiteen tilastoinnin parametrit 37
- 7.2. Tietojen kerääminen ja analysointi vuosittain: ehdotus malliksi 41

8. UUSI ELOKUVALAKI JA VOS-JÄRJESTELMÄ 43

- 8.1. Elokuvalaki: taustaa 43
- 8.2. Vaikutus mediataiteeseen 43
- 8.3. VOS-järjestelmästä 45

9. SUOMALAISEN MEDIATAITEEN LAAJENNETTU SWOT-ANALYYSI 47

- 9.1. Suomalaisen mediataiteen SWOT-analyysi 47
- 9.2. SWOT-analyysiin perustuvat toimenpide-ehdotukset 50

10. YHTEEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET 54

11. LIITE: HAASTATTELUT 56

12. KIRJALLISET LÄHTEET 58

Frame Contemporary Art Finland

Frame tekee suomalaisesta nykyaiteesta yhä kansainvälisempää, vahvempaa ja näkyvämpää. Tuemme taiteen ammattilaisten kansainvälistä toimintaa sekä edistämme toimijoiden yhteistyötä Suomessa ja ulkomailla. Frame toimii myös nykyaiteen tiedotuskeskuksena.
frame-finland.fi

Digital Media Finland Oy

Digital Media Finland Oy on media- ja luoviin toimialoihin erikoistunut konsulttiyhtiö. Yhtiö on aloittanut konsultointiliiketoiminnan vuonna 2002.
digitalmedia.fi

Uuden etsijä, rajojen rikkoja – Selvitys suomalaisen mediataiteen menestyksen edellytyksistä
toim. Jari Muikku / Digital Media Finland Oy

Julkaisija:

Frame Contemporary Art Finland, 2018

Taitto:

Jari Nieminen

Kannen kuva:

Riikka Kuoppala: *And That's All I Remember*, 2015. Kaksikanavainen videoinstallaatio, 17 min.

Le Fresnoy – Studio national des arts contemporains.

frame contemporary art
finland

ESIPUHE

Suomalainen mediataide – uuden etsijä, rajojen rikkoja

Käsillä oleva *Uuden etsijä, rajojen rikkoja – Selvitys suomalaisen mediataiteen menestyksen* edellytyksistä on Framen ensimmäinen suomalaisen nykyaiteen yhtä osa-aluetta luotaava selvitys.

Mediataide haastaa perinteiset taiteenalat, etsii jatkuvasti uutta ja vaikuttaa laajalti muille taiteen ja yhteiskunnan eri osa-alueille. Suomalaisen nykyaiteen osa-alueena mediataide edustaa suomalaisen nykyaiteen kansainvälistä kärkeä, mutta korkeisiin katsojamääriin ja taiteilijoiden tunnettuuteen verrattuna ala on kuitenkin selkeästi aliresursoitu.

Selvitys mediataiteesta on ajankohtainen: valtion taidepolitiikka – erityisesti VOS-järjestelmään ja elokuvalakiin liittyvät prosessit – on, kuten tässä selvityksessä suorasanaisesti todetaan, mediataidetta syrjivää, sillä se suosii perinteisiä taiteen osa-alueita uudempien kustannuksella. Mediataide on vahvasti aliresursoitua, mikä jarruttaa muun muassa toimivan välittäjäportaan syntymistä.

Selvitys piirtää ajankohtaisen kuvan mediataiteen toimijoista, arvoverkosta ja rahoituksesta muodostuvasta ekosysteemistä ja luo pohjaa mediataiteen tilastoinnille. Uskon, että selvitys auttaa mediataiteen alaa luomaan yhdessä tulevaisuus- ja kansainvälisyysstrategiat. Frame myös aloittaa mediataiteen tilastoinnin kehittämisen vuonna 2019.

Kiitän mediataideselvityksen ohjausryhmää, joka sekä yhteisissä tapaamisissa että sähköisesti toi asiantuntemuksensa nopealla aikataululla käyttöömme: puheenjohtaja **Marikki Hakola, Hanna Maria Anttila, Kati Kivinen, Tuuli Penttinen-Lampisuo, Ippo Pohjola, Pekka Uotila** sekä **Minna Tarkka**. Kiitos myös ohjausryhmän sihteerinä toimineelle, Framen viestintäpäällikölle **Laura Boxbergille**.

Jari Muikku ja **Virpi Martikainen** Digital Media Finlandista: suurkiitos asiantuntevasta ja kriittisestä otteesta sekä toimenpide-ehdotuksista.

Raija Koli

Toimitusjohtaja, Frame Contemporary Art Finland

1. JOHDANTO

1.1. Tausta

Suomalaisen nykytaiteen tiedotuskeskus Framen tehtävänä on toimialan kehittäminen ja toimialaa koskevan tiedon kerääminen. Osana vuoden 2018 toimintasuunnitelmaansa Frame teetti selvityksen mediataiteesta, joka tilattiin kilpailutuksen jälkeen Digital Media Finland Oy:ltä.

Mediataide edustaa suomalaisen nykytaiteen kansainvälistä kärkeä, mutta korkeisiin katsojamääriin ja taiteilijoiden tunnettuuteen verrattuna ala on kuitenkin selkeästi aliresursoitu. Mediataide myös haastaa perinteiset taiteen alueet ja rikkoo perinteisiä rajoja sekä vaikuttaa laajalti muillekin toimialoille. Tämän vuoksi katsottiin, että alan edistämistä ja vaikuttamistyötä varten tarvittiin taustadokumentti.

1.2. Tavoitteet

Selvitystyön päätavoitteena oli tuottaa perustietoa mediataiteen sektorista, taloudesta, tuotannon edellytyksistä ja kansainvälistymisestä alan toimijoiden, Framen ja julkisten tahojen kuten ministeriöiden käyttöön.

Selvitystyön yksityiskohtaisemmat tavoitteet olivat seuraavat:

- Määritellä mediataide nykytaiteen sektorina
- Kuvata mediataiteen toimintamallit
- Luoda mediataiteen tilastointimalli, jonka avulla voidaan kerätä ja analysoida mediataidetta koskevaa tietoa vuositason tasolla
- Selvittää mediataiteen ammattimaisen tuotannon ja toiminnan resursointitilanne sekä julkisen että yksityisen rahoituksen osalta
- Arvioida uuden elokuvalain ja VOS-järjestelmän vaikutuksia mediataiteeseen
- Kuvata ja analysoida mediataiteeseen liittyviä keskeisiä tekijänoikeuskysymyksiä
- Tehdä ehdotuksia mediataiteen tuotantokulttuurin ja välittäjäportaan kehittämiseksi erityisesti rahoituksen, tuotantoedellytysten ja ammatillisen osaamisen osalta

Selvitystyöstä rajattiin pois mediataiteen koulutus ja sitä koskeva tutkimustoiminta. Näihin viitataan vain selvitystyön tavoitteisiin soveltuvin osin.

1.3. Toteutustiedot

Selvitystyön teki helmi-toukokuussa 2018 Digital Media Finland Oy:n konsultti Jari Muikku. Työhön osallistui myös konsultti Virpi Martikainen.

Selvitystyöllä oli ohjausryhmä, joka koostui seuraavista henkilöistä:

Hakola, Marikki (pj)	Kroma Productions
Anttila, Hanna Maria	AV-arkki
Kivinen, Kati	Kiasma
Penttinen-Lampisuo, Tuuli	AVEK
Pohjola, Ilppo	Kristallisilmä Oy
Tarkka, Minna	M-cult
Uotila, Pekka	Suomen Elokuvasäätiö
Boxberg, Laura	Frame
Koli, Raija	Frame

Ohjausryhmä kokoontui selvitystyön aikana viisi kertaa.

Selvitystyössä on käytetty pääasiassa julkisesti saatavilla olevia kirjallisia lähteitä. Lisäksi tekijä suoritti 16 strukturoitua teemahaastattelua, joihin osallistui yhteensä 19 henkilöä. Tiedonhankintaa täydennettiin yksittäisille taiteilijoille sekä alan keskeisten järjestöjen, yritysten ja rahoittajien edustajille sähköpostilla ja puhelimitse osoitetuilla tiedusteluilla. Haastateltujen henkilöiden lista on esitetty liitteessä.

Raportissa esitetyt näkemykset ja tulkinnat ovat raportin kirjoittajan omia, ellei toisin ole mainittu.

2. MEDIATAIDE: MÄÄRITELMÄ JA TARKASTELUN LÄHTÖKOHTIA

Määrittelen tässä luvussa mediataiteen käsitteen sekä esittelen aiheen tarkastelun kannalta olennaimpia tarkastelun lähtökohtia.

2.1. Mediataiteen määritelmä

Suomenkielisessä Wikipedia-artikkelissa¹ mediataide määritellään seuraavasti:

”Mediataide viittaa laajasti uusia ilmaisuvälineitä soveltaviin taidemuotoihin, joissa teoksen totentusväline nähdään merkittävänä osana teoksen viestiä. ... Mediataide säilyttää usein kriittisen suhteen teknologista kehitystä kohtaan ja etsii usein variaatioita hallitserien teknologioiden, normien ja näiden luomien kategorisointien kritisoinniseksi. ...

Mediataide voi soveltaa perinteisiä taiteita, kuten maalaustaidetta, elokuvaa, musiikkia, videota ja performanssia liittäen niihin mediateknologioiden käytön sekä mediakulttuurin tutkimuksen teorioita.

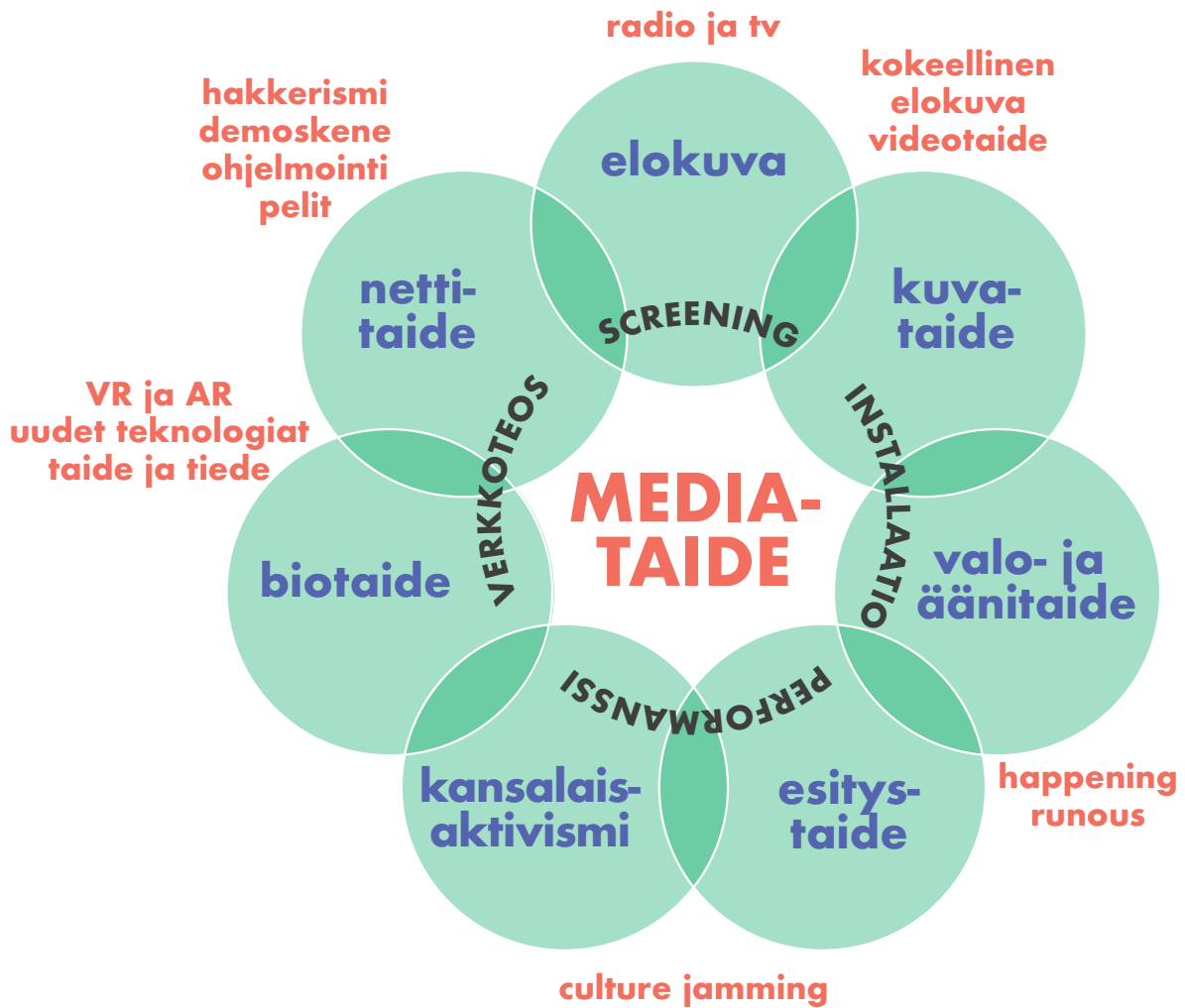
Mediataideteoksia esitetään usein installaatioissa, taidegallerioissa, museoissa ja erilaisissa julkisen tilan tapahtumissa. Sisällöt ja aiheet ovat mediataiteessa yhtä laajoja kuin muissakin taiteissa. Tosin mediataiteessa on usein mediakriittisyyttä ja -aktivismia, sekä kaupallisen kuvakielen ja mediakulttuurin tulkintaa, jota pyritään tekemään näkyväksi taiteen keinoin.

Digitaalisen median mahdollisuudet työkaluineen ja julkaisualustoineen, sekä tietoliikennetekniikka ja internet ovat vaikuttaneet mediataiteen lisääntymiseen, laajentaneet sen piiriin kuuluvien teosten sisältöjä ja rakennetta, sekä esityskontekstia. Mediataide soveltaa ja testaa tekniikan kehityksen mukanaan tuomia aatteellisia muutoksia.”

Suhteessa perinteisiin taiteen lajeihin on haastavaa määritellä, tulisiko mediataide käsittää omaksi itsenäiseksi taidemuodokseen vai eri taiteiden hybridiksi, johdannaiseksi, alalajiksi tai välimuodoksi. Mediataiteen piiriin katsotaan kuuluvan hyvin erilaisia taiteen muotoja sekä taiteen ulkopuolisiakin aloja kuten teknologia. Lisäksi kaikkien taiteiden rajat muuttuvat jatkuvasti hämärämmiksi. Mediataideteoksiin liittyy usein myös tutkimuksellinen aspekti, mikä tuo mukanaan uuden ulottuvuuden mediataiteen käsitteeseen.

¹ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Mediataide>; vierailtu 10.4.2018

Seuraavassa kaaviokuvassa² on esitetty yksinkertaistetulla tavalla mediataiteen eri osa-alueita ja niiden suhdetta toisiinsa:

Kuva 1: Mediataiteen osa-alueet

Mediataide ei ole staattinen käsite vaan sen sisältö muuttuu, kehittyy ja muuntautuu ajan myötä eri tekijöiden yhteisvaikutuksista. Yksi keskeisimmistä kehitystä ohjaavista muutosvoimista on teknologian kehittyminen, halpeneminen, käytön helpottuminen ja arkipäiväistyminen³.

Alan toimijoiden haastattelujen perusteella mediataiteen tarkka määrittely ja kategorisointi katsottiin osittain tarpeettomaksi. Mediataideteoksia tuottavat taiteilijat eivät usein katso olevansa mediataiteilijoita vaan taiteilijoita, jotka valitsevat välineensä teoskohtaisesti sisällön ja taiteellisten tavoitteiden mukaisesti. Näin ollen esimerkiksi yksittäinen kuvataiteilija voi tehdä sekä perinteisiä maalauksia että mediataiteen piiriin luettavissa olevia teoksia. Samaten ero lyhytelokuvan ja mediataideteoksen välillä voi olla veteen piirretty viiva.

Mediataiteena tehdään hyvin monenlaisia teoksia, jotka lainaavat piirteitä toisistaan. Sellaisia ovat esimerkiksi vuorovaikutteiset teokset, ohjelmistotaide, demot, pelimuotoiset teokset, videotaideteokset, videoinstallaatiot, verkkoteokset, virtuaalitodellisuusteokset, ääni-installatiot, elokuvalliset teokset tai mobiilielokuvat.⁴

² Kuva perustuu seuraavaan lähteeseen, jota on täydennetty: <http://mediataidekasvattaa.fi/oppimateriaalit/mita-mediataide-on/>

³ Käsittelem näitä muutosvoimia tarkemmin myöhemmissä luvuissa.

⁴ Mäkelä 2009, s. 27-31

Mediataiteen voidaan myöskin katsoa olevan pikemminkin näkökulma taiteen tekemiseen kuin oma itsenäinen lajinsa. Sille on ominaista metatasolla toimiminen: mediataidetta esimerkiksi tuotetaan tietystä kontekstissa, mutta kontekstin luominen voi yhtä hyvin olla mediataideteos.

Mediataide muodostuu tällöin pikemminkin mediataiteen piiriin luettavien teosten joukosta, sen ympärille muodostuneesta toimintakulttuurista ja rakenteista sekä niiden erityispiirteistä kuin tiukasti rajatusta ryhmästä mediataiteilijoita.

Haastateltavat kuitenkin katsoivat, että mediataide on tärkeä termi lajin nimenä. Sillä on Suomessa oma, 1980-luvulla alkanut traditionsa. Mediataide on eriytynyt omaksi alakseen erityisesti siksi, että sillä on kaksi eri tasoa, ilmaisullinen ja tuotannollinen. Lisäksi teknologia on keskeinen elementti molemmilla tasoilla.

Mediataiteen erityispiirteet tulevat esiin sisältöä selvemmin sen tuotantotavoissa ja rahoitustarpeissa. Erityisesti audiovisuaalisten mediataideteosten tuottaminen muistuttaa pitkälti elokuvan tuotantoprosessia. Tällaiset teokset syntyvät monia eri osa-alueita edustavien ammattilaisten yhteistyön tuloksena, ja budjettien suuruus sekä rahoitusmallit edellyttävät usein hankkeiden toteuttamista yritysmäisesti tuotantoyhtiöiden kautta.

Mediataiteen erottaa elokuvasta kuitenkin kaupallisen monistettavuuden puuttuminen. Mediataideteoksiin ei yleensä sisälly ajatusta esimerkiksi elokuvateatteriesityksistä ja lippujen myymisestä tai DVD- ja striimauspalvelujen tuloista samalla tavalla kuin kaupallisen elokuvan piirissä. Tässä suhteessa mediataideteokset rinnastuvat enemmän perinteiseen kuvataiteeseen.

Museoille ja arkistoille mediataide on tärkeä luokka ja apuväline teosten luokittelun ja säilyttämisen kannalta. Museoilla on mediataiteelle myös erilaisia alaluokkia ja kuvailutapoja. Tekijänoikeusjärjestöissä kuten Kuvastossa taas on vältelty mediataiteen tarkkaa määrittelyä sen moninaisten ilmiasujen ja niiden aiheuttamien haasteiden vuoksi.

Mediataiteella on erityinen asema välittäjänä eri taidelajien välillä. Tämä on vahvuus sinänsä, mutta heikkous rahoituksen kannalta. Mediataiteen luonne on johtanut myös siihen, että sitä kohtaan tunnetaan helposti ennakkoluuloja muun muassa perinteisillä taiteen osa-alueilla. Yleisemmällä tasolla voidaan todeta, että mediataiteen tunnettuus ei vastaa sen merkitystä taidekentällä.

Julkisessa hallinnossa ja eri instituutioiden parissa mediataide katsotaan yleensä olevan osa joko visuaalisia tai elokuvataiteita siitä riippuen, tarkastellaanko alaa sisältöjen vai tuotantotavan näkökulmasta. Tämä kaventaa lähtökohtaisesti mediataiteen tarkastelukulmaa suppeammaksi suhteessa koko kentän laajuuteen ja teosten moninaisuuteen.

Kaiken kaikkiaan mediataide on kaksiulotteinen käsite:

- Ensinnäkin mediataiteen tarkka määrittely on vaikeaa ja jossain määrin tarpeetontakin, sillä sen tekijät ja siihen luettavat teokset hakevat jatkuvasti uusia ilmaisutapoja taiteen eri osa-alueiden rajoja kaataen sekä ympäröivään maailmaan ja sen kehitykseen reagoiden.
- Toiseksi mediataiteella on omia, muista taiteen osa-alueista erottavia erityispiirteitä ja -tappeita. Ne jäävät helposti heikompaan asemaan tai kokonaan huomiotta erityisesti rahoituksessa ja perinteisiin taiteen lajeihin perustuvissa instituutioissa, sillä mediataiteelta puuttuu pitkälti perinteisen kaltaiset tukirakenteet.

2.2. Tarkastelun lähtökohtia

Mediataidetta on syytä tarkastella myös taide- ja kulttuurielämää laajemmassa kontekstissa, sillä edellä kuvatulla tavalla mediataide on monitahoisella tavalla yhteydessä yhteiskuntaan ja sen muutosten- ja kehitystrendeihin.

Seuraavaan taulukkoon on koottu tiiviissä muodossa yhteiskuntaan ja taiteisiin vaikuttavia megatrendejä, mediataiteen suhdetta niihin sekä vastavoimia, jotka heikentävät tai estävät mediataiteen toimintaedellytyksiä ja kehittymistä.

TRENDI/MURROS	MEDIATAIDE	VASTAVOIMIA
Teknologian kehitys, halpeneminen, arkipäiväistyminen, käytön helppous ja saatavuus	Yhtäältä omaksuu, soveltaa ja hyödyntää, mutta toisaalta suhtautuu siihen kriittisesti Mediataiteelle tuotannon ja jakelun mahdollistava tekijä	Mediataidetta kohtaan tunnetut ennakkoluulot Erot asenteissa eri sukupolvien välillä
Globalisaatio	Mahdollista tuottaa, jaella ja katsella mediataidetta ympäri maailman Tekijöiden ja tekemisen kansainvälistyminen	Kansalliseen tasoon perustuvat rakenteet ja rahoitusmallit
Rajojen häviäminen taiteen perinteisten alojen väliltä	Mediataide edistää trendiä	Perinteisiin asetelmiin ja siiloihin perustuvat taideinstituutiot pitävät kiinni hankituista asemistaan
Rajojen häviäminen ammatilaisten ja amatöörien väliltä sisältöjen tuotannossa	Perustuu pääsääntöisesti eri osa-alueiden ammatillisista koostuvien erilaisten ryhmien työhön	Sisältöjen tarjonnan räjähdysmäinen kasvu internetin kautta Erottautumisen ja kiinnostuksen herättämisen haaste
Taloudellisen tehokkuuden ja tuottavuuden vaatimukset	Ristiriita: mediataide tavoittaa suuria yleisöitä, mutta synnyttää siihen verrattuna pientä liikevaihtoa	Mediataiteen tuotantokulut ja rahoittamisen mielekkyyden kyseenalaistaminen Mediataiteen myymisen haasteet
Digitalisaation laajemmat seuraukset: mm. työn muuttuminen ja yhteisten arvojen uudelleen arviointi	Yhteiskunnallisen kehityksen tulkitsija, kommentoija ja kriitikko Mediataiteen itsestään käyttämän diskurssin valinta	Yleinen epävarmuus tulevaisuudesta Status quohon takertuminen Populismi

Kuva 2: Mediataiteen suhde megatrendeihin

Edellä esitettyjen seikkojen perusteella voidaan tiivistää, että mediataide seuraa ja reagoi tarkasti laajempia yhteiskunnallisia muutoksia globaalilla tasolla sille ominaisin keinoin. Mediataiteella on symbioottinen suhde erityisesti teknologian kehitykseen. Yhtäältä teknologia tarjoaa taiteen tekemiseen uusia työkaluja, luo uudenlaisia mahdollisuuksia tehdä kansainvälistä yhteistyötä sekä tarjoaa entistä useampia tapoja jaella ja katsella teoksia ympäri maailman. Toisaalta mediataide suhtautuu

teknologian, median ja yhteiskunnan kehitykseen kriittisesti ja pyrkii olemaan sen kanssa jatkuvassa dialogissa. Kyse ei kuitenkaan ole vain teknologian uudistumisesta vaan myös teknologian vanhenemisesta, sillä eri aikakausien teknologioiden estetiikat ovat oleellinen osa mediataiteen ilmaisua ja sisältöjä.

Mediataiteen kameleonttiluonteen vuoksi se haastaa taiteiden perinteiset rajat, instituutiot ja toimintamallit. Tämä käy ilmi esimerkiksi audiovisuaalisten mediataideteosten tuottamisessa.

Teosten budjetit saattavat olla saman suuruisia kuin lyhytelokuvilla, mikä aiheuttaa haasteita hankkeiden rahoittamisessa. Teoksia toteuttavat ammattilaisten ryhmät, joissa kullakin jäsenellä oma tärkeä osaamisen osa-alueensa.

Mediataideteokset tavoittavat monesti suuria katsojamääriä, mutta koska niiltä puuttuu esimerkiksi elokuvan kaltainen kaupallinen ja vähittäismyyntiin sopiva monistettavuus, ja niiden myyntiin ja esille saamiseen liittyy omanlaisiaan haasteita, teosten synnyttämät liikevaihdot jäävät pieniksi. Tällöin panos-tuotto-suhteen arvioinnissa täytyy korostaa enemmän laadullisia kuin määrällisiä kriteerejä.

3. MEDIATAITEEN TOIMIJARYHMÄT JA ARVOVERKKO

Esittelen tässä luvussa aluksi lyhyesti mediataiteen keskeisimmät toimijaryhmät ja kuvaan sen jälkeen niiden välisiä suhteita arvoverkon muodossa.

3.1. Mediataiteen keskeisimmät toimijaryhmät

Mediataiteen keskeisimmän toimijaryhmän muodostavat taiteilijat. Mediataiteen tekijät voivat olla joko mediataiteen koulutuksen saaneita, tulla joltakin perinteiseltä taiteen kuten kuvataiteen, elokuvan tai musiikin alueelta tai edustaa taiteiden ulkopuolisia aloja kuten tietotekniikkaa ja ohjelmointia.

Mediataidetta tekevien taiteilijoiden määrän arviointi on vaikeaa useasta eri syystä. Vain pieni osa taiteilijoista, jotka tuottavat mediataidetta, kutsuu itseään mediataiteilijoiksi. Suuri osa tekijöistä kutsuu itseään sen sijaan taiteilijoiksi, jotka valitsevat välineensä teoskohtaisesti. Myös jako ”täysipäiväisiin” ja ”osa-aikaisiin” mediataiteilijoihin on erittäin vaikeaa. Jos tilannetta tarkastellaan eri tahoille osoitettujen rahoitushakemusten kautta, mediataidehankkeisiin haetaan tukea myös perinteisten taiteiden kategorioissa ja päinvastoin. Tarkan kuvan luominen vaatisi näin ollen tekijä- ja teoskohtaisten tietojen kattavaa analysointia.

Tässä selvitystyössä haastateltavien omiin käsityksiin perustuvat arviot asettuivat tasolle, jossa mediataidetta tekeviä taiteilijoita on Suomessa nykyisin vähintään 500. Taiteilijoiden määrän kasvuun on vaikuttanut ensinnäkin alan koulutus, joka on tuottanut jo vuosikymmenien ajan lisää taiteilijoita alalle. Toiseksi teknologian kehittyminen, halpeneminen ja arkipäiväistyminen ovat madaltaneet uusien keinojen käyttöönottoa kaikilla taiteen alueilla. Kolmanneksi taiteen rajojen hämärtyminen yleisemminkin on edesauttanut tätä kehitystä. Neljänneksi syyksi todettiin sukupolvien erot: nuoremmille taiteilijoille ennakkoluuloton ja mutkaton tapa liikkua uudessa media- ja teknologiaympäristössä on aiempia sukupolvia luontevampaa.

Suurimuotoiset mediataidehankkeet toteutetaan usein tuotantoyhtiöiden⁵ kautta. Mediataiteen piirissä toimii Suomessa useita kymmeniä tuotantoyhtiöitä. Valtaosa niistä on kuitenkin taiteilijoiden omia pieniä yrityksiä, jotka on perustettu enemmän alan rahoitusmallien teknisten vaatimusten kuin yritysmäisen toiminnan kehittämisen vuoksi. Sen vuoksi niiden liikevaihdot ovat joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta hyvin pieniä. Tyypillistä on myös se, että kyseiset yhtiöt eivät tarjoa palveluja muille alan tahoille.

⁵ Käsittelen tuotantoyhtiöitä tarkemmin luvussa 5.4.

Muiden toimijoiden, jotka edustavat kymmeniä eri osaamisen osa-alueita ja toimialoja, osalta arviot vaihtelivat 1000 ja 2000 välillä. On huomioitava, että tähän ryhmään kuuluu teosten tuottamiseen osallistuvien ohjelmoijien, kuvaajien ja äänittäjien kaltaisten ammattilaisten lisäksi myös teosten jakeluun, viestintään ja markkinointiin sekä esittämiseen liittyviä tahoja. Näin ollen mediataiteen työllistävät heijastusvaikutukset ovat erittäin merkittävät.

Suuremmissa mediataideprojekteissa käytetään tavallisesti tuottajia. Heidän tehtävänä on muun muassa hankkia projektille rahoitus, kerätä hankkeen toteuttamisessa tarvittavat eri alojen ammattilaiset sekä koordinoita hankkeen toteutusta sen kaikissa eri vaiheissa.

Pääosa mediataiteen esittämisestä tapahtuu kuvataiteeseen, elokuvaan tai mediataiteeseen keskittyvillä festivaaleilla, tapahtumissa, gallerioissa ja museoissa. Mediataidetta esitetään myös televisiossa, julkisissa tiloissa ja erilaisten verkkopalvelujen kautta. Aiemman kaltaista DVD-tallennelevitystä ei enää juurikaan harjoiteta, vaan sen on korvannut pitkälti suoratoisto eli striimaaminen.

Mediataiteen tekemistä rahoittavat julkiset tahot kuten Taiteen edistämiskeskus Taike. Toisen merkittävän ryhmän muodostavat yksityiset säätiöt ja taidealan omat instituutiot kuten AVEK, Suomen kulttuurirahasto, VISEK, Suomen elokuvasäätiö ja Koneen säätiö. Osa näistä jakaa myös julkisten tahojen niiden kautta kanavoimia varoja. Lisäksi on huomioitava, että mediataidetta esittävät tahot voivat toimia myös hankkeiden rahoittajina.

Mediataiteen ympärille on syntynyt perinteisten taideinstituutioiden rinnalle alan erityiskysymyksiin erikoistuneita järjestöjä⁶. Näitä ovat muun muassa teosten levitystoimintaa harjoittava AV-arkki, tutkimuksellinen M-cult, poikkitaiteellinen Muu ja Suomen biotaiteen seura. Alan järjestöt harjoittavat yhteistyötä Suomen Mediataideverkoston⁷ piirissä.

Mediataideteosten monitaiteisen luonteen vuoksi niiden lisensointiin ja tekijänoikeuksien valvontaan liittyy useampia eri aloja edustavia tekijänoikeusjärjestöjä kuten Kuvasto, Kopiosto, Teosto ja Tuotos.

Mediataiteen koulutusta ja tutkimustoimintaa harjoitetaan useissa taidealojen oppilaitoksissa ja yliopistoissa kuten Aalto-yliopistossa. Näihin osa-alueisiin liittyvät kysymykset on kuitenkin rajattu tämän selvitystyön ulkopuolelle.

⁶ Käsittelen alan järjestöjä tarkemmin luvussa 4.3.

⁷ <http://mediataide.fi>

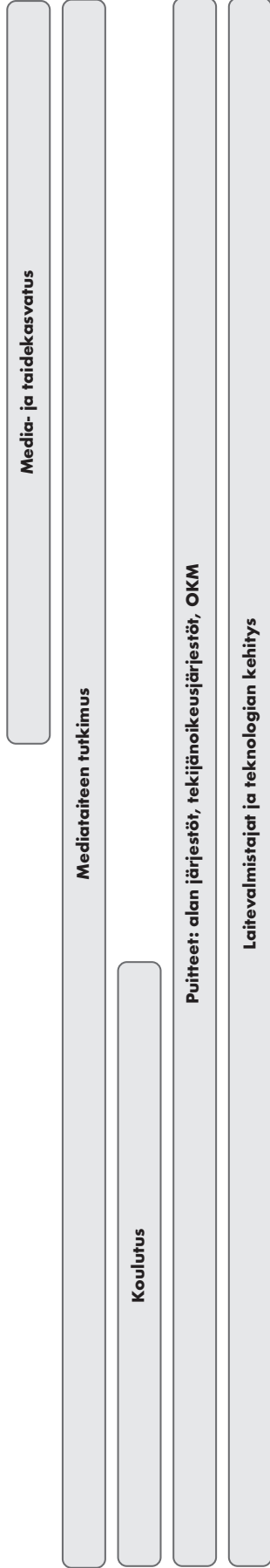
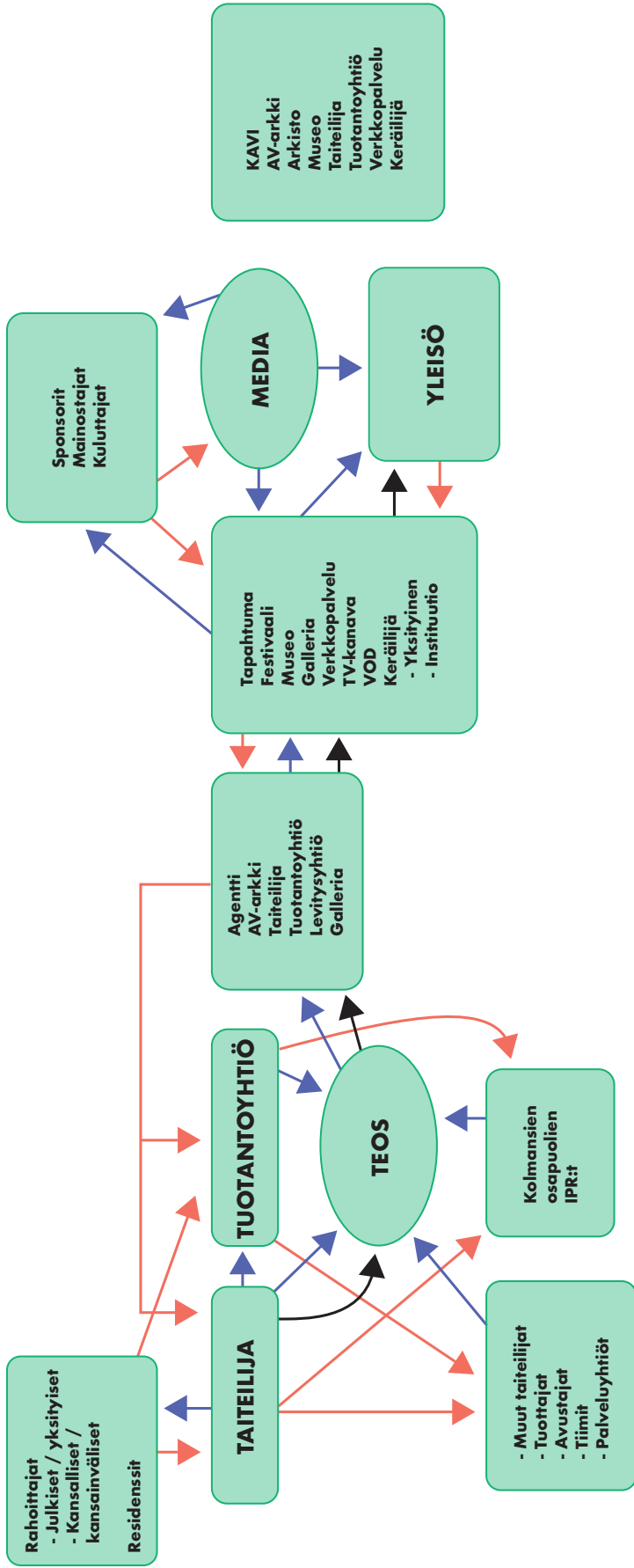
3.2. Mediataiteen arvoverkko

Edellä esitellyt toimijaryhmät ja niiden väliset suhteet on esitetty seuraavassa yksinkertaistetussa mediataiteen arvoverkkoa esittävässä kuvassa:

Teoksen matka taiteilijalta yleisölle alkaa siitä, että taiteilija suunnittelee teoksen ja hankkii sen toteuttamiseen tarvittavan rahoituksen ja avustajat joko itse tai tuotantoyhtiön kautta. Kun resurssit ja puitteet ovat valmiina, teos toteutetaan. Seuraavassa vaiheessa taiteilija itse, tuotantoyhtiö tai joku jakelijoista tarjoaa teosta esitettäväksi ja/tai ostettavaksi eri tahoille. Erilaiset instituutiot, tapahtumat ja kanavat tuovat teoksen esille yleisön katseltavaksi ja kuunneltavaksi. Media puolestaan kertoo esityksistä ja arvioi teoksia yleisölle. Viimeisessä vaiheessa jokin taho arkistoi teoksen, ja sitä voidaan tarjota sieltä esitettäväksi jatkuvasti.

Tämä arvoverkkokuvan ja prosessikuvauksen suhteen on esitettävä joitakin varauksia. Ensinnäkin ne riippuvat teostyyppistä ja kontekstista, missä kulloinkin toimitaan. Toiseksi arvoverkkokuvassa ei ole esitetty kaikkia mahdollisia takaisinkytkentöjä ja niiden variaatioita kuvan selkeyden säilyttämisen vuoksi. Kolmanneksi on huomioitava, että monet kuvassa mainitut tahot voivat toimia prosessissa useassa eri roolissa ja toteuttaa erilaisia funktioita: esimerkiksi museo voi toimia rahoittajana, jakelijana, esittäjänä ja arkistojana. Lisäksi aloite teoksen syntyyn voi tulla esitystaholta, ja ne voivat myös oma-aloitteisesti tiedustella uusia tai vanhoja teoksia jakeluportaan toimijoilta.

RAHOITUS / TILAUS LUOVA TYÖ / TUOTANTO JAKELU ESITYS / MYYNTI KULUTUS TALLENNUS / ARKISTOINTI

■ = Arvo ■ = Rahavirrat ■ = Teos

Kuva 3: Mediatiteen arvoverkko

4. SUOMALAISEN MEDIATAITEEN NYKYTILA

Kuvaan tässä luvussa suomalaisen mediataiteen nykytilaa, sen kansainvälistymistä ja vientiä sekä mediataiteen järjestökenttää.

4.1. Suomalaisen mediataiteen nykytila: ylätason kuvaus

Mediataide on yksi suurimmista suomalaisten taiteiden menestystarinoista erityisesti suhteessa niihin resursseihin, joilla sitä on tuotettu.⁸ Suomeen on syntynyt alan oma perinne ja vahva asiantuntemus 1980-luvulla alkaneen toiminnan seurauksena. Pioneeritoimintaa maassamme esiintyi jo tätä aiemminkin.

Tunnetuimpien ja arvostetuimpien kotimaisten taiteilijoiden ja teosten muodostama ryhmä on edustanut jo vuosikymmenien ajan kansainvälisellä tasolla mediataiteen terävintä kärkeä. Esimerkiksi Eija-Liisa Ahtialan menestys on ollut ainutlaatuista suomalaisen taiteen historiassa. Mediataiteen piirissä Suomi on saavuttanut pioneerin aseman ja kokoomme nähden huomattavan vahvan jalansijan verrattuna esimerkiksi perinteiseen kuvataiteeseen. Lisäksi tasa-arvokysymysten näkökulmasta on ollut merkittävää, että Suomesta on noussut esiin useita huippuluokan naispuolisia taiteilijoita.

Haastattelujen perusteella alan toimijoiden parissa vallitsee yksimielinen näkemys siitä, että suomalaisen mediataiteen sisällöt eivät perustu koulukuntiin vaan moniäänisyyteen ja laajaan tyylikirjoon. Jotkut haastateltavista tosin kaipasivat teoksiin lisää hulluutta ja riskinottoa. Tyypillistä suomalaisille taiteilijoille on visuaalisen ja teknisen osaamisen korkea taso ja kansainvälinen verkottuneisuus.

Suomalaisen mediataiteen kehityksen ja menestyksen takana on kaksi keskeistä seikkaa: koulutus ja rahoitus. Mediataiteen ilmaista ja avoimesti haussa olevaa koulutusta on ollut tarjolla jo yli kolmen vuosikymmenen ajan eri oppilaitoksissa. Rahoituksen osalta Suomi on ollut poikkeuksellisessa asemassa, sillä monista muista maista poiketen mediataiteelle on osoitettu korvamerkittyjä varoja esimerkiksi AVEK:n ja Taiken kautta.

Kansainvälisessä kilpailussa tämä on näkynyt muun muassa siten, että meillä on voitu tuottaa suhteessa enemmän suuremmankin budjetin mediataidetta kuten lyhytelokuviin verrattavissa olevia teoksia. Monissa maissa painopiste on sen sijaan ollut haastateltavien mukaan tietokoneilla edullisesti tehtävässä mediataiteessa rahoitusmahdollisuuksien puuttumisen tai rahoituksesta käydyn erityisen kovan kilpailun vuoksi. Menestys on avannut ovia suomalaisille taiteilijoille myös kansainvälisiin rahoituslähteisiin.

Mediataiteen rahoituksen kokonaismäärä on kuitenkin pysynyt hyvin alhaisella tasolla, kun verrataan taiteen eri aloja keskenään. Tämä seikka korostaa kansainvälisellä tasolla saavutetun menes-

⁸ Analysoin tarkemmin suomalaisen mediataiteen vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia luvussa 9.

tyksen arvoa. Rahoituksen kokonaismäärän nostamisen lisäksi useissa instituutioissa tarvitaan lisää AVEK:n mallin mukaisesti mediataiteen asiantuntemusta, jotta teosten ja osaamisen taso pysyisivät jatkossakin korkealla tasolla.

Suomalaisen mediataiteen menestys on lisännyt osaltaan suomalaisia taiteilijoita ja teoksia kohtaan tunnettua mielenkiintoa, vaikka kansallisuudella onkin taiteissa useimmiten toissijainen merkitys. Tästä on ollut etua tilanteessa, jossa mediataiteen tarjonta on muun sisällöntarjonnan tavoin kasvanut räjähdysmäisesti erityisesti internetin ja teknologian kehityksen seurauksena.

Kotimaassa yksi keskeisimmistä ongelmista on ollut hyvien esityspaikkojen rajallinen määrä. Vaikka mediataideteosten julkinen esittäminen onkin lisääntynyt, museoilla ja gallerioilla on yhtäältä rajoitetut mahdollisuudet esittää teoksia asianmukaisissa tiloissa ja asianmukaisella tekniikalla. Toisaalta esittävien tahojen mediataiteen tuntemuksen ja osaamisen taso vaihtelee paljon avainhenkilöittäin, vaikka asiaa kohtaan tunnetaankin mielenkiintoa. Viimeksi mainittu seikka koskee myös toimittajia ja on vaikuttanut osaltaan mediataiteen suhteellisen vähäiseen huomioon Suomen valtamedioissa.

Muista esityskanavista erilaiset tapahtumat ja festivaalit kuten Avanto ovat tuoneet mediataidetta esiin, mutta niiden elinkaaret ovat olleet rajallisia. Television osalta Yle on ollut merkittävä toimija mediataiteen kannalta, mutta nykyisin se edellyttää haastateltavien mukaan teoksilta katsottavuuteen liittyvien kriteerien lisäksi riittävän suuren ja tarkasti määritellyn kohdeyleisön olemassaoloa.

Internet tarjoaa periaatteessa rajattomia mahdollisuuksia sinne soveltuvien teosten välittämiseksi. Tarjonta onkin kasvanut siinä määrin, että varsinkin ammattimaisille vastaanottajille ja portinvarijoille tarjottavia teoksia pitää suodattaa eri tavoin. Internetin merkittävin rajoitus mediataiteen kannalta on, että se ei voi tarjota katsojille useimpien teosten vaatimaa tilallista kokemusta.

Mediataideteosten esittämistä ovat rajoittaneet myös käytännöt, joissa taiteilijan on pitänyt kattaa esitystilojen ja -laitteiden kustannukset itse. Lisäksi tekijöiden tekemistä on voinut haastateltavien mukaan ohjata liikaa näyttelyaikataulut, jolloin teosten viimeistely on voinut helposti jäädä kesken.

4.2. Suomalaisen mediataiteen kansainvälistyminen ja vienti⁹

Mediataiteen viennin menestyksen ratkaisevimpia tekijöitä ovat tuotantoyhtiöiden toiminta sekä niiden teosten osalta, joiden tuotannossa ja viennissä ei ole mukana tuotantoyhtiötä, yksittäisen taiteilijan verkottuneisuus ja oma aktiivisuus teostensa viennissä.

Mediataiteen viennin edistämisessä on tällöin kaksi avainaluetta:

- Tuotanto- ja välittäjäportaan osaamisen ja resurssien kehittäminen
- Taiteilijoiden verkottumisen ja kansainvälisen liikkumisen mahdollistaminen

Viimeksi mainitun kautta voidaan välittää kontaktien lisäksi tietoa ja näkemyksiä molempiin suuntiin. Yksittäisillä taiteilijoilla on kuitenkin rajoitetut resurssit, joten he tarvitsevat apua vientityössä.

Erityisesti audiovisuaalisten ja tallennemuotoisten teosten viennissä ja sen edistämisessä tuotantoyhtiöiden panos on ratkaisevan tärkeä arvoverkon kaikilla osa-alueilla. Ne hankkivat tuotannon resurssit, etsivät sopivat yhteistyökumppanit, osallistuvat keskeisellä tavalla teoksen markkinointiin ja myyntiin sekä ovat läheisesti mukana toteuttamassa tuottamiensa teosten esityksiä eri puolilla maailmaa.¹⁰

⁹ Olen käsitellyt termin ”vientä” määritellyn kulttuuriin ja taiteeseen liittyviä kysymyksiä yksityiskohtaisesti klassisen musiikin vientiä koskevassa selvitystyössäni. Tämä soveltuu pitkälti myös mediataiteen tarkasteluun: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/music-finland/fi/dokumentit/tunnuslukuja_ja_tutkimuksia1.pdf; s. 14-18

¹⁰ Tuotantoyhtiöiden toimintaa on käsitelty tarkemmin luvussa 5.4.

Tuotantoyhtiöiden lisäksi Suomessa AV-arkilla on merkittävä rooli tallennemuotoisten mediataideteosten levittämisessä sekä kotimaassa että kansainvälisellä tasolla. AV-arkin rooli muun tyyppisissä teoksissa kuten installaatioissa on pienempi. Tarkkoja tilastoja ei ole käytettävissä, mutta AV-arkin osuus mediataiteen kansainvälisestä esitystoiminnasta on haastatteluissa esitettyjen arvioiden perusteella 30-50 %:n luokkaa.

Ihannetapauksissa viennin kolmannen tukijalan muodostaa tuotantoyhtiön/taiteilijan ja AV-arkin lisäksi kansainvälinen agentti tai galleria, joka pystyy välittämään teoksia myyntiin ja esityspaikkoihin kohdemaissa. Parhaissa tapauksissa tuotantoyhtiö/taiteilija, AV-arkki ja galleria toimivat saumattomassa yhteistyössä. Olennaisinta onnistumisen kannalta on, että viennillä on useita eri kanavia ja että toimijat ovat uskottavia kohderyhmien silmissä.

Vientiä voidaan harjoittaa käytännön tasolla monin eri tavoin. Näitä voivat olla esimerkiksi seuraavat:

- Tuotantoyhtiö ja taiteilija hyödyntävät omia kansainvälisiä verkostojaan saadakseen aikaan esityksiä ja myyntejä.
- Tuotantoyhtiöiden, AV-arkin ja Framen kaltaiset toimijat tarjoavat eri tavoin sopivimmiksi katsomiaan teoksia festivaalien, gallerioiden, museoiden, ulkomaisten tv-kanavien ja muiden keskeisten välittäjä-, esittäjä- ja myyntitahojen avainhenkilöille kuten kuraattoreille.
- Kuraattoreita kutsutaan käymään Suomeen tutustumaan suomalaisiin taiteilijoihin ja töihin joko erikseen tai jonkun tapahtuman puitteissa.
- Mediataideteos syntyy eri maista olevien tuotantoyhtiöiden, taiteilijoiden ja avustajien yhteistyönä eli vienti alkaa orgaanisesti jo ennen kuin teos valmistuu.
- Mediataideteos rahoitetaan kokonaan tai osittain muista maista tulevilla varoilla.
- Kotimaiset museot ja galleriat tarjoavat suomalaisia mediataideteoksia omille yhteistyökumppaneilleen.
- Muissa maissa toimivat tahot suosittelevat paikallisille toimijoille suomalaisia teoksia.
- Eri maissa toimivat Suomen kulttuuri-instituutit, suurlähetystöt ja muut Suomeen liittyvät toimijat edistävät ja avustavat vientitoimintaa eri tavoin paikallisella tasolla.
- Alan kotimaiset toimijat osallistuvat kansainvälisille taidealan messuille yksinään tai ryhmänä.
- Taiteilijat työskentelevät ulkomailla residensseissä ja hyödyntävät asemapaikkaansa.
- Suomalaisia taiteilijoita ja teoksia saadaan mukaan ryhmänäyttelyihin.
- Mediataide otetaan osaksi laajempia kulttuurin tai teknologian vientihankkeita.

Suomalainen mediataide on saavuttanut kansainvälisellä tasolla jo vahvan aseman suhteessa käytettävissä olleisiin niukkoihin resursseihin. Taiteilijamme pärjäävät tässä kilpailussa selvästi paremmin kuin esimerkiksi perinteisen kuvataiteen parissa, jossa vastassa on isojen maiden pitkät alan perinteet ja rakenteet. Erityisesti tallennemuotoisella mediataiteella on myös muitakin kuten logistiikkaan liittyviä etuja suhteessa perinteiseen kuvataiteeseen, jonka vientiä vaikeuttaa esimerkiksi teoskappaleiden herkkyyks ja rahdin erityisvaatimukset.

Mediataiteen viennissä on kuitenkin useita haasteita. Näitä ovat muun muassa seuraavat:

- Mediataiteen tuntemus voi olla puutteellista vientiä harjoittavien ja/tai viennin kohteena olevien tahojen piirissä.
- Esitettävillä teoksilla ja viennin kohteena olevilla avainhenkilöillä voi olla kohtaanto-ongelma, jos esimerkiksi museoiden kuraattorit eivät käy elokuvafestivaaleilla, joilla esitetään tietyn tyyppisiä teoksia.
- Oikeanlaisten esityspaikkojen löytäminen kullekin teokselle: esimerkiksi festivaalien puitteet ovat usein laajoja ja sopivia kaikenlaisille teoksille.
- Niukat resurssit eivät riitä yksittäisillä toimijoilla esimerkiksi osallistumiseen kansainvälisille taidealan messuille, joiden peruskustannukset ovat korkeita.
- Esitysteknologian ja -logistiikan sekä mediataiteen myymisen haasteet eivät tee siitä riittä-

vän houkuttelevaa kohdetta kaupalliselta pohjalta toimiville tahoille kuten gallerioille.

- Esitysten ja myyntien toteutuminen edellyttävät useimmiten yhteistyötä jonkun paikallisen tahon kanssa.
- Avainhenkilöiden joukosta tulee löytää sopivat henkilöt, jotka haluavat löytää seuraavan suuren nimen, ja heille tulee tarjota oikealla tavalla kohdennettua tietoa.
- Taiteilijalta, joka hoitaa teostensa vientiä itse, vaaditaan erinomaisia kommunikaatiokykyjä ja halua tuoda omaa persoonaansa esiin.
- Tuotantoyhtiöiden, taiteilijoiden ja välittäjäportaan edustajien uskottavuus ja ammattitaito viennissä eivät aina riitä kansainväliselle tasolle. Lisäksi niillä ei ole riittäviä resursseja.
- Mediataideteosten digitaalinen jakelu toimii toistaiseksi lähinnä vain teosten esittelyn kanavana, ei varsinaisen katselun alustana.
- Ministeriöiden ja muiden julkisten tahojen myöntämät erilaiset vientiavustukset ovat raskaita yksittäisten tuotantoyhtiöiden, taiteilijoiden ja pienten alan toimijoiden haettaviksi.
- Alalta puuttuvat kansainväliset rahoitusfoorumit sekä kansainväliset kehittä-, hautomo- ja sparrausohjelmat.

Kaiken kaikkiaan haastatteluissa katsottiin, että suomalaisen mediataidekentän tulee luoda kansainvälistymiseen oma yhteinen tahtotilansa ja toimia sen mukaisesti. Vertailukohtana mainittiin esimerkiksi Tanskan elokuva- ja tv-tuotannon kansainvälinen menestystarina, joka perustuu koko alan yhteiseen visioon, pitkäjänteiseen panostamiseen ja eri tahojen yhteistyöhön.

4.3. Järjestöt

Mediataiteen ympärille on muodostunut 1990-luvulta alkaen oma järjestökenttensä perinteisten kuvataiteen, elokuvan ja muiden taidealojen järjestöjen rinnalle.

Mediataiteeseen keskittyvillä järjestöillä on oma kattojärjestönsä, vuonna 2008 perustettu Suomen Mediataideverkosto ry¹¹. Keväällä 2018 siihen kuului yhteensä 15 eri järjestöä. Yhteistä kaikille verkoston jäsenjärjestöille on pienuus ja resurssien niukkuus.

Haastattelujen perusteella pidettiin yhtäältä tärkeänä, että kukin järjestö kehittää mediataiteen piirissä olevaa toimintaa omalta osaltaan, sillä ala on vielä nuori ja vasta muotoutumassa. Toisaalta pirstaleisuus ja resurssien niukkuus sekä opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituslinjaukset tuottavat painetta järjestökentän tehostamiseen ja tiivistämiseen jollain tavalla esimerkiksi musiikki- ja elokuva-alojen esimerkkien tapaan. Katsottiin, että järjestöjen on seurattava kenttää ja oltava ajan hermolla, eikä ohjata kenttää tiettyihin uumiin.

Alan järjestöjen kohtaamista ja tiedon jakamista Mediataideverkoston puitteissa pidettiin tärkeänä mm. siksi, että ala voisi koordinoida omaa vaikuttamistyötään esimerkiksi julkisten tahojen suuntaan. Yksi haaste on, että mikään järjestöistä ei harjoita varsinaista mediataiteen edunvalvontatyötä vaan ne ovat profiloituneet eri tavoin. Tämä puolestaan on johtanut siihen, että mediataidealalta puuttuu selkeä yksittäinen äänitorvi, joka puhuisi koko alan suulla.

Alan kannalta selkein funktio on AV-arkilla¹², joka toimii mediataiteen levittäjänä ammattimaisesti ja tehokkaasti erityisesti suhteessa sen niukkoihin resursseihin. Järjestön levitystoiminta tuottaa taiteilijoille tärkeitä tuloja. Esimerkiksi se, että museot maksavat mediataideteoksista esityskorvauksia, katsottiin olevan pitkälti AV-arkin työn ansiota. Yksi tärkeistä kehityskohteista on yhteistyö Suomen elokuvasäätiön kanssa koskien mm. kansainvälisiä lyhytelokuvien levityskatalogeja.

¹¹ <http://mediataide.fi>

¹² <http://www.av-arkki.fi>

AV-arkkia pidettiin yleisellä tasolla hyvänä esimerkkinä järjestön kehittymisestä ja toiminnan tehostamisesta. Sen tulevaisuudesta kannettiin kuitenkin yleisesti suurta huolta, jos järjestön resursseja ei saada vahvistettua.

Yleisemmällä tasolla katsottiin, että järjestöjen avainhenkilöiden uupuminen resurssien puutteessa on suuri riski koko alalle. Esimerkiksi mediataideverkostolla ei ole palkattua vetäjää, jolloin kukin puheenjohtaja joutuu tekemään työtä koko alan eteen oman varsinaisen työnsä puitteissa, mikä taas on pois kyseisen taustatahon resursseista.

Vaikka eri järjestöillä katsottiinkin olevan omat roolinsa ja yhteistyön olevan pääosin toimivaa, haastatteluissa nousi esiin myös kehityskohteita ja ongelmia. Kuvataiteen piirissä perinteinen taiteilijajärjestöjen jakautuminen kuvataiteen, veiston ja grafiikan kesken katsottiin aikansa eläneeksi, kun taiteilijat liikkuvat nykyisin vapaasti eri lajien, tyylien ja keinojen välillä muutenkin kuin mediataiteen piirissä. Lisäksi katsottiin, että järjestöjen toiminnasta puuttuu rajapinnat toisten toimialojen suuntaan, kun järjestöt ovat leimallisesti taiteilijoiden järjestöjä. Toiminnalta kaivattiin myös enemmän konkreettisia tuloksia.

Eri järjestöjen välillä on ilmennyt myös kilpailua ja tiedonkulun ongelmia, ja yhteistyön todettiin sujuvan huomattavasti paremmin yksittäisten taiteilijoiden kuin järjestöjen välillä. Huolta kannettiin myös siitä, saavatko asutuskeskusten ulkopuolella toimivat maakuntien vähemmän tunnetut tekijät ääntään kuuluville järjestötoiminnassa. Hallinnon osalta ehdotettiin, että järjestöjen hallitusten jäsenillä tulisi olla ajallisesti rajatut mandaatit.

5. MEDIATAITEEN TUOTANTO JA RAHOITUS

Käsittelen tässä luvussa mediataiteen rahoitukseen ja toiminnan taloudellisiin edellytyksiin liittyviä kysymyksiä.

5.1. Mediataiteen tuotantobudjetit

Mediataideteosten budjettien suuruudet vaihtelevat merkittävästi kunkin teoksen tuotantotavan, toteutuksen, materiaalien, muodon, keston ja muiden vastaavien seikkojen mukaan. Budjettien vaihteluväli on suuri sekä yleisellä tasolla että yksittäisten taiteilijoiden tuotannossa eri teosten kesken.

Asko Mäkelän kymmenen vuotta sitten tekemän mediataidetutkimuksen¹³ mukaan mediateosten budjetit olivat tuolloin 2.000-20.000 euroa noin 80 %:ssa tapauksista. Haastatteluissani esitettyjen arvioiden mukaan budjettien keskimääräinen suuruus on kasvanut viimeisen vuosikymmenen aikana hieman, mutta tilanne ei ole muuttunut merkittävästi. Liikkuvan kuvan teosten budjettien minimitasoksi todettiin 10.000-30.000 euroa.

Budjettien osalta on huomioitava, että ne eivät ole aina suoraan vertailukelpoisia keskenään. Keskeisin kysymys on, mitä kuluja niihin on laskettu mukaan. Esimerkiksi pienimmissä budjeteissa taiteilijan omaa palkkaa tai työskentelyapurahaa ei todennäköisesti ole laskettu lainkaan mukaan.

Enimmillään budjetit voivat olla suuruudeltaan satoja tuhansia ja jopa lähes miljoona euroa teoksissa, jotka ovat lyhyt- tai dokumenttielokuvatuotantoihin verrattavia suurimuotoisia tuotantoja. Tällaisissa hankkeissa on yleensä mukana suuri joukko eri alojen ammattilaisia, joille maksetaan asianmukaiset korvaukset työstään. Myös tuotantotavat ovat pitkälti samanlaisia kuin elokuvissa. Tällaiset projektit vaativat useimmiten Ylen ja Suomen elokuvasäätiön tai jonkun muun merkittävän rahoittajan mukana olemista.

Toisessa ääripäässä voi olla taiteilijan omalla tietokoneellaan yksin toteuttama pienimuotoinen teos, jonka kustannukset saattavat jäädä omaa työpanosta lukuun ottamatta hyvin pieniksi.

Taiteilijat kertoivat haastatteluissa, että pienistä budjeteista johtuen he ovat pyrkineet kehittämään ja tehostamaan työmenetelmiään, jotta samalla rahalla saataisiin aikaan enemmän ja entistä laadukkaampia teoksia. Esimerkiksi dokumentaariset projektit ovat usein työaikaintensiivisiä ja palkkakulujen vuoksi muodostuvat helposti kalliiksi. Taiteilijat ovat myös karsineet omien tuotantoyhtiöidensä toiminnasta kaiken turhan ja minimoineet yrityksen kiinteät kulut. Lisäksi taiteilija voi optimoida omaa ajan käyttöönsä esimerkiksi tekemällä suurimuotoisempien teosten rahoituspäätöksiä odotellessa pienimuotoisempia projekteja.

13 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78901/tr13.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Tästä huolimatta taiteilijat totesivat, että mediataiteen tuotannossa on usein osa-alueita, joita he eivät ehdi tai osaa tehdä itse, tai joita heidän ei eri syistä kannata tehdä itse. Ulkopuolisen työvoiman käyttäminen kasvattaa aina budjettien kokoa, ja työnantajan roolissa toimiminen aiheuttaa omia haasteitaan. Suuremmat budjetit mahdollistavat kuitenkin sen, että sisällön suhteen tarvitsee tehdä vähemmän kompromisseja.

Mediataiteen tekeminen vaatii yleensä taiteilijalta joka tapauksessa merkittäviä perusinvestointeja välttämättömiin työkaluihin kuten järeän suorituskyvyn omaavaan tietokoneeseen sekä hyvälaatuihin äänentoistojärjestelmään.

5.2. Tuotantojen rahoitusmallit ja tärkeimmät rahoittajat

Mediataiteen rahoitusjärjestelmä Suomessa on ollut ainutlaatuinen kansainvälisellä tasolla tarkasteltuna. Erityisesti AVEK:n malli, jossa yhdistyvät tuen jakaminen ja asiantunteva sparraus sekä pitkäjänteinen toiminta, on ollut erityinen. Myös muilla kotimaisilla rahoittajilla on ollut mediataiteelle korvamerkittyjä tukivaroja. Haastattelujen perusteella useimmissa muissa maissa – muut Pohjoismaat pois lukien – rahoituksen kerääminen mediataideteoksille on huomattavasti vaikeampaa ja taiteilijoiden välinen kilpailu rahoituksesta on kovempaa.

Rahoitusjärjestelmämme hyvät puolet eivät ole kuitenkaan poistaneet sitä tosiasiaa, että suomalaisen mediataiteen resurssit ovat edelleen hyvin niukat. Tukivarojen kasvattaminen ja oman ansainnan kehittäminen ovatkin koko alan keskeisiä tavoitteita.

Vaikka mediataideteosten budjetit ovat keskimäärin vaatimattomia, rahoitus kootaan siitä huolimatta monessa tapauksessa minimaalisen pieninä paloina useista eri lähteistä. Suurin ero rahoituksen hakemisessa syntyy siitä, toimiiko taiteilija yksityishenkilönä vai tuotantoyhtiön kautta. Yksityishenkilönä toimiva taiteilija voi saada hankekohtaista tukea korkeintaan muutamia tuhansia euroja per rahoitustaho, jolloin 10.000 euron kokonaispotti on jo suuri summa. Suuremmat tukisummat vaativat lähtökohtaisesti yhtiömuotoista tuotantotoimintaa ja ammattimaista kirjanpitoa.

Esittelen seuraavaksi lyhyesti keskeisimmät kotimaiset mediataiteen rahoittajatahot aakkosjärjestyksessä.

Audiovisuaalisen kulttuurin edistämiskeskuksen AVEK:n¹⁴ tukitoiminnassa mediataide on yksi keskeisimmistä alueista¹⁵. Tukea myönnetään audiovisuaalisille mediataideteoksille sisällöllisten ja taiteellisten kriteerien perusteella. Mediataideteoksille voi hakea käsikirjoitustukea, kohdeapurahaa, ennakkovalmistelu-, tuotanto- ja jälkituotantotukea.

Käsikirjoitusapuraha ja kohdeapuraha myönnetään henkilökohtaisena apurahana joko yksittäiselle taiteilijalle tai työryhmälle. Ennakkovalmistelu-, tuotanto- ja jälkituotantotukea myönnetään vain tuotantoyhtiölle. Kansainvälisissä yhteistuotannoissa tuki myönnetään kotimaiselle osatuottajalle. Lisäksi mediataidetta tuetaan muillakin osa-alueilla kuten koulutuksessa ja kansainvälistymisessä sekä kertaluontoisissa hankkeissa kuten AVEK:n ja EMMA:n mediataiteen yhteistuotantohankkeissa keväällä 2018¹⁶.

AVEK tuki poikkeuksellisen pitkällä 1,5 vuoden mittaisella toimintakaudellaan 1.7.2016-31.12.2017 mediataidetta yhteensä noin 640.000 eurolla¹⁷. Huomattava osa myönnetystä tuesta oli suoraan tekijöille myönnettyjä kohdeapurahoja. Näiden osuus on kuitenkin vähitellen pienentynyt vuoden

¹⁴ http://www.kopiosto.fi/avek/fi_FI/

¹⁵ http://www.kopiosto.fi/avek/tuen_hakeminen/mediataiteen_tuki/fi_FI/mediataiteen_tuki/

¹⁶ http://www.kopiosto.fi/avek/tuen_hakeminen/AVEKin_ja_EMMAn_mediataiteen_y/fi_FI/AVEKin_ja_EMMAn_mediataiteen_yhteistuotanto/; AVEK:n ensimmäinen yhteistuotanto toisen tahon kanssa oli AVEK:n ja Kiasman yhteistuotanto vuonna 2017. Sen tuloksena syntyi Tuomas Laitisen ”Receptor”, joka myös hankittiin Kiasman kokoelmiin.

¹⁷ AVEK:n toimintakertomus kausilta 1.7.2016 - 30.6.2017 ja 1.7. - 31.12.2017, s. 10-11

2014-15 toimikauden 82 %:sta vuoden 2016-17 kauden 69 %:iin. Tuet ovat olleet tyypillisesti muutamana tuhannen euron suuruisia, mikä heijastelee osaltaan haettujen tukisummien suuruutta. Hakemusten hyväksymisprosentti oli em. toimintakaudella 58 % hakemusten määrästä ja 53 % haetuista summista.

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi AVEK:lle syyskauden 2017 alussa kertaluontoisen 200.000 euron valtionavustuksen käytettäväksi mediataiteen tuotantorakenteiden vahvistamiseen. Mediarata-nimisen määrärahan tavoitteena oli parantaa mediataiteen tuottajien ja tuotantoyhtiöiden toimintaedellytyksiä, kehittää tuotantokulttuuria sekä lisätä kansainvälisiin yhteistuotantoihin osallistumista. Määräraha myönnettiin kuudelle hankkeelle useamman teoksen yhtäaikaiseen kehittelyyn.¹⁸

Haastattelujen perusteella AVEK:n toimintaan suhtauduttiin varauksettoman positiivisesti. Rahallisen tuen ohella merkittävimmäksi seikaksi mainittiin ammattitaitoinen tuotantoneuvoja, joka voi sparrata hankkeita. Kyse on kuitenkin vain osa-aikaisesta työstä (10 h/vko), joten tämäkin resurssi on hyvin rajallinen. Mediarata todettiin hyväksi ja tärkeäksi pilotiksi, sillä tuotantoporras on yksi mediataiteen pullonkauloista, ja sen kehittäminen vaatii lisää resursseja ja jatkuvuutta.

Suurimmaksi huolen aiheeksi mainittiin tukien suuruudet sekä yleisemmällä tasolla AVEK:n toiminnan ja resurssien jatkuvuuden takaaminen. Todettiin, että aina ei tarvita uusia rakenteita vaan AVEK on osoittautunut toimivaksi malliksi, joka kaipaa vain lisää resursseja.

Nykytaiteen tiedotuskeskus **Frame**¹⁹ ei tue tuotantoja vaan nykytaiteen ammattilaisten kansainvälistä toimintaa ja alan toimijoiden yhteistyötä sekä kotimaassa että kansainvälisellä tasolla. Frame tukee toiminnallaan suomalaisten taiteilijoiden ja nykytaiteen ammattilaisten kansainvälistä verkottumista, kasvattaa suomalaisen taiteen näkyvyyttä sekä avaa suomalaisille taiteilijoille mahdollisuuksia työskentelyyn myös Suomen rajojen ulkopuolella.

Frame jakaa myös opetus- ja kulttuuriministeriön sille myöntämiin varoihin perustuvia apurahoja. Niillä tuetaan muun muassa suomalaistaiteilijoiden näyttelyitä ulkomailla, kansainväliseen levytykseen tarkoitettuja taidejulkaisuja, gallerioiden osallistumista taidemessuille ja nykytaiteen ammattilaisten verkostoitumismatkoja.

Suomen elokuvasäätiö SES²⁰ on tukenut lähinnä mediataidehankkeita, jotka ovat olleet verrattavissa elokuvatuotantoihin, erityisesti lyhyt- tai dokumenttielokuviin.

SES:n säännöt ovat säätiön edustajien kokemuksen mukaan hyvin tiedossa mediataiteen toimijoiden parissa. Säätiöltä haetaan tukea yleensä vain kaikkein suurimpiin mediataidehankkeisiin, joiden budjetit ovat vähintään useita kymmeniä tuhansia euroja. Tällaisia hankkeita koskevia hakemuksia tulee SES:lle vain rajoitettu määrä vuosittain.

SES tukee mm. käsikirjoituksia, kehittelyä ja tuotantoa sekä teosten esittämistä, levittämistä ja vientiä.²¹ Käsikirjoitustuet ovat henkilökohtaisia, mutta kehittely- ja tuotantotukea myönnetään vain yhtiömuotoisille toimijoille. Esimerkiksi matkatuki on ollut tärkeä mediataiteen tekijöille, jotta he pääsevät verkostoitumaan tapahtumiin, joissa heidän teoksiaan esitetään. Joissakin tapauksissa sekä AVEK että SES ovat voineet tukea samoja hankkeita, mutta ne tekevät päätöksensä toisistaan riippumatta.

Taiteen edistämiskeskus Taike²² on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen asiantuntijavirasto, joka jakaa vuosittain noin 34 miljoonaa euroa apurahoja ja avustuksia.

¹⁸ Määrärahan jatkumisesta ei oltu tehty vielä päätöstä ministeriössä tätä kirjoitettaessa.

¹⁹ <https://frame-finland.fi>

²⁰ <http://ses.fi/etusivu/>

²¹ <http://ses.fi/tukitoiminta/haettavat-tuet/>

²² <http://www.taike.fi/fi/etusivu>

Taikessa mediataiteen hakemuksia käsittelee audiovisuaalisten taiteiden toimikunta²³, joka vastaa myös elokuvataiteen sekä valo- ja äänitaiteen hakemusten käsittelystä. Ratkaisun taustalla on ollut teknologinen näkökulma. Työnjako Taiken ja ministeriön välillä on, että Taike tukee yksittäisiä taiteilijoita ja pienempiä, lähellä taiteen tekemistä olevia järjestöjä, ja ministeriö taas suurempia taidealan järjestöjä.

Taiken kohdeapurahat ovat yleensä pieniä eli 2.000-5.000 euroa, mikä toimii mediataideteoksissa yleensä vain osarahoituksena. Taike myöntää henkilökohtaisia apurahoja, joiden osalta taiteilijat itse valitsevat kategoriansa. Tällöin esimerkiksi kuvataiteilija voi hakea mediataiteen tukea tai päinvastoin. Sen sijaan voitolliseen liiketoimintaan tähtäävää tuotantoyhtiöiden toimintaa Taike ei voi periaatesyistä tukea.

Mediataiteelle Taike on allokoinut vuositasolla noin 16 työskentelyapurahavuoden kiintiön, mikä on samalla tasolla kuin tanssi. Taidealojen keskinäisessä suuruusjärjestyksessä mediataide on Taikessa 10. suurin ala.

Visuaalisen taiteen edistämissäätiö VISEK²⁴ on Kuvaston yhteydessä toimiva elin, joka jakaa vuosittain apurahoja audiovisuaalisen kuvataiteen tuotannon ja digitaalisen kuvataiteen tekemisen edistämiseen. Jaettavat varat ovat pääosin peräisin opetus- ja kulttuuriministeriön tarkoitukseen allokoimista hyvitysmaksuvaroista. Vuonna 2017 VISEK jakoi tukea yhteensä 55.000 euroa. Yksittäiset tukisummat ovat tyypillisesti pieniä eli 1.000-2.000 euroa. VISEK tukee myös muitakin kuin mediataidehankkeita.

Edellä mainittujen tahojen lisäksi mediataidetta tekevät taiteilijat ja työryhmät voivat saada tukea **yksityisiltä säätiöiltä**, jotka tukevat kulttuuria. Yksittäisten säätiöiden roolin todettiin haastattelussa viime vuosina tulleen aiempaa tärkeämmiksi mediataiteen kannalta. Säätiöistä merkittävimpiä ovat mm. Suomen Kulttuurirahasto ja Koneen Säätiö. Kullakin säätiöllä on omat painopisteensä ja sääntönsä, jotka ohjaavat tukien myöntämistä. Yleensä säätiöt tukevat vain projektiluonteisia hankkeita, ja yrityspohjaista toimintaa vain poikkeustapauksissa. Esimerkiksi Koneen Säätiön todettiin tehneen mielenkiintoisia avauksia ja uudenlaisia linjauksia.

Yleisradio on ollut jo pitkään merkittävä audiovisuaalisten mediataideteosten tuotannon rahoittaja suorittaessaan ennakko-ostoja. Tv-kanavien lisäksi mediataideteoksia on voitu jaella myös verkossa Yle Areenan kautta. Ylen kautta teokset ovat voineet tavoittaa suuria yleisömieliä.

Mediataiteen parissa työskentelevät tuotantoyhtiöt voivat puolestaan hakea erilaisia **julkisia yritystoiminnan tukia** toimintansa kehittämiseen esim. ELY-keskuksista ja Business Finlandilta (ent. Tekes). Niiden peruskriteerejä ovat yleensä kasvu, skaalautuminen ja kansainvälistyminen. Business Finland hallinnoi myös kansainvälisissä av-tuotannoissa käytössä olevaa **tuotantokannustinjärjestelmää**²⁵. Lisäksi ministeriöistä on mahdollista hakea tukea myös erilaisiin **vientihankkeisiin**.

Mediataiteen kansainvälistymisen myötä hankkeissa on entistä useammin ollut mukana myös **kansainvälisiä rahoittajia**. Haastattelussa todettiin, että tämän suhteen mediataideala voisi ottaa mallia viime aikaisista kotimaisen tv- ja elokuvatuotantojen menestystarinoista, jotka on toteutettu kansainvälisinä yhteistuotantoina. Toivottiin myös, että kansalliset rahoittajat voisivat etsiä uusia tapoja toimia yli maarajojen. Tämä edistäisi osaltaan eri toimijoiden roolien tarkentamista ja kehittämistä kotimaassa.

Eri maista löytyy myös esimerkkejä tuotantoyhtiöiden **kiihdyttämötoiminnasta** erityisesti dokumenttielokuvien tuotannon parista. Esimerkki yksittäisistä erityistapauksista on Hollannissa toimi-

23 <http://www.taike.fi/fi/web/mediataide/audiovisuaalisten-taiteiden-toimikunta>

24 <http://kuvasto.fi/visek/>

25 <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/av-tuotantokannustin/lyhyesti/>

va Mondrian-säätiö, joka myöntää vuosittain yhden 300.000 euron mediataiteen apurahan lyhytelokuvan tuottamista varten.

Rahoittajien välistä yhteistyötä ei haastattelujen perusteella koordinoita erityisesti. Joissain tapauksissa odotetaan toisten tahojen päätöksiä ja tarkistetaan hakemuksissa ilmoitettujen muiden tahojen kantoja. Järjestöjen ja säätiöiden välillä käydään myös jatkuvaa keskustelua roolien tarkentamisesta tietyillä osa-alueilla kuten esimerkiksi AVEK:n ja Musiikin edistämissäätiön MES:n suhteesta musiikkiin liittyvien audiovisuaalisten teosten osalta.

Kaiken kaikkiaan rahoittajilta kaivattiin suurempien resurssien lisäksi mediataiteen tuntemuksen lisäämistä niiden organisaatioissa, jotta aiemmin ilmenneistä mediataiteen asiantuntemusta ja asenteita koskevista ongelmista päästäisiin eroon. Ihannetapauksissa mediataidetta tukeviin organisaatioihin tuotaisiin AVEK:n mallin mukaan mediataiteen asiantuntijoita neuvojiksi ja sparraajiksi.

Tukisummien tulisi olla haastateltavien mukaan korkeampia, jotta mediataiteen tekeminen ja sen taso edistyisivät. Samalla päästäisiin pätkätyöstä jatkuvuuteen.

Haastateltavat toivoivat myös, että nuorten taiteilijoiden potentiaali ymmärrettäisiin ja heitä tuettaisiin, etteivät he vaihda alaa. Nuoret tulisi saada mukaan myös päättämään tuista. Tukipolitiikan osalta toivottiin enemmän selektiivisyyttä eli ei niukkuuden jakamista useammille vaan harvempien ja potentiaalisimpien taiteilijoiden ja hankkeiden tukemista suuremmilla summilla.

Lisäksi korostettiin, että apurahoja ei tule mieltää sosiaalityöksi vaan investoinneiksi, joilla on monenlaisia myönteisiä kerrannaisvaikutuksia. Näitä ovat esimerkiksi seuraavat:

- Eri alojen ammattilaisten työllistäminen
- Liikkuvan kuvan taideteosten ja tuotantojen määrän moninkertaistuminen
- Laite- ja palveluntarjontayritysten syntyminen
- Oman, suomalaisen kulttuuri-ilmaisun ja -identiteetin korostuminen
- Katsojamäärien lisääntyminen Suomessa erityisesti lasten ja nuorten keskuudessa
- Suomalaisen taiteen laajentunut kansainvälinen levitys
- Kansainvälisen Suomi-kuvan paraneminen
- Taiteesta tulevien vientitulojen kasvaminen
- Kulttuuriyrittäjyyden kehittyminen
- Alihankintaketjujen elinvoiman kasvaminen
- Taiteen soveltavan käytön lisääntyminen
- Mediataide kaupallisen kuvavirran haastajana
- Kotimaisen audiovisuaalisen tuotannon jatkuvuuden varmistaminen

Uusista ansaintamalleista haastatteluissa nousi esiin joukkorahoitus ja jakamistalouden mallit. Joukkorahoituksen osalta alalla on ollut kokeiluja, mutta tulokset ovat jääneet vaatimattomiksi. Haastatteluissa katsottiin, että onnistuakseen joukkorahoitushankkeiden tulisi olla Iron Sky -tyyppisiä laajempia ilmiöitä, jotka toimivat rahoituksen lisäksi markkinoinnin välineenä.

Alalle toivottiin joka tapauksessa uudenlaisia rahoitusinstrumentteja, sillä perinteinen katsantotapa johtaa helposti siihen, että markkinoita katsotaan nollasummapelinä. Tällöin uudet mahdollisuudet jäävät helposti havaitsematta.

Mediataiteen eri tahoilta saaman **rahoituksen vertaaminen muihin taiteen aloihin** on haasteellista ensinnäkin siksi, että alalta puuttuu säännöllinen ja systemaattinen tilastointi. Toiseksi taiteen eri lajien vertaaminen keskenään pelkästään kvantitatiivisten tilastojen perusteella voi olla ongelmallista ja suorastaan harhaanjohtavaa, ellei arvioinnissa oteta huomioon kunkin taiteen lajin erityispiirteitä ja kvalitatiivisia kriteerejä.

Esimerkiksi yhtäältä rajallisen kokoista esityspaikkaa vaativat taiteenlajien kuten teatterin katsojamäärien vertaaminen digitaalisesti verkon kautta jaettavissa olevien teosten katsoja- tai kuuntelijamäärien kanssa ei ole mielekästä ottamatta huomioon muita selittäviä tekijöitä. Toisaalta mediataiteen osalta on otettava huomioon monessa tapauksessa tuotannon poikkeuksellisen raskaat rakenteet ja korkeat tuotantokulut.

Mediataiteen piirissä on aiemmin tehty selvityksiä, joissa on selvitetty projektiluontoisesti alan rahoitusta. Näissä sekä yksittäisiä teoksia ja taiteilijoita koskevissa tilastoinneissa on osoitettu, että mediataide tavoittaa poikkeuksellisen suuria yleisömääriä sekä Suomessa että ulkomailla. Tähän ja suomalaisen mediataiteen kansainväliseen maineeseen peilattuna mediataiteen rahoitus on ollut hyvin niukkaa. Koko alaa koskevien lukujen ja laadullisten arvioiden esittäminen edellyttää, että alan toimijat käynnistävät luvussa 7 esitetyn kaltaisen säännöllisen ja systemaattisen tilastoinnin.

5.3. Mediataidealan oma ansainta

Mediataidetta tuottavat taiteilijat ja tuotantoyhtiöt rahoittavat toimintaansa tukien ohella teoksista saatavilla esityskorvauksilla ja myyntituloilla. Edellä kuvatulla tavalla mediataideteoksilla ei pystytä kuitenkaan ansaitsemaan skaalautuvalla tavalla kaupallisesti monistettavien teosten tavoin, vaan kaupankäynti perustuu yleensä uniikkikappaleisiin tai rajoitettuihin editioihin. Tulot voivat jaksotua myös pitkälle aikavälille eli useiden vuosien ajalle teoksen elinkaaresta riippuen. Kotimaasta saatavan ansainnan osalta on huomioitava, että Suomen taidemarkkinat ovat kaiken kaikkiaan hyvin pienet.

Gallerioiden kautta tapahtuva myyntitoiminta perustuu yleensä malliin, jossa taiteilija maksaa gallerialle tilavuokraa näyttelyn ajalta sekä 20-35 % myyntiprovision. Jos vuokraa ei peritä, myyntiprovisio on korkeampi, tavallisimmin 50 %.²⁶ Tästä mallista on käyty vilkasta debattia alan toimijoiden kesken.

Taiteilijat ovat katsooneet, että on väärin, että heidän henkilökohtaisia apurahojansa käytetään taiteellisen työn sijasta tila- ja esityslaitteistojen vuokriin. Niitä tulisi heidän mielestään kattaa esimerkiksi yritystukien kautta. Erityisen ongelmalliseksi tämä tilanne on koettu mediataiteen osalta, jossa teoskappalemäärät voivat olla hyvin pieniä perinteiseen kuvataiteeseen verrattuna. Museoita ja gallerioita tulisi haastateltavien mielestä tukea muista lähteistä siten, että niillä olisi resursseja tarjota mediataiteelle asianmukaisia esitystiloja, hankkia ja ylläpitää esityslaitteistoja sekä palkata mediataidetta tuntevaa henkilökuntaa.

AV-arkki tutki keväällä 2018²⁷ osana välittäjäportaan kehittämishankettaan, minkä verran suomalaiset galleriat ovat esitelleet ja myyneet mediataideteoksia. Kyselyn alustavien tulosten perusteella noin 90 % gallerioista on esittänyt viime vuosina mediataidetta ainakin kerran ja lähes puolet niistä suhteellisen usein. Keskeisen osan gallerian toiminnasta mediataide muodostaa vain muutamassa tapauksessa.

Mediataideteoksia oli myynyt viiden edellisen vuoden aikana ainoastaan muutama galleria, ja näissäkin tapauksissa teoksia oli mennyt kaupaksi vain yksittäisiä kappaleita. Enemmistö gallerioista katsoi, että museot ja instituutiot ovat aiempaa kiinnostuneempia hankkimaan mediataideteoksia, mutta yksityiset keräilijät eivät. Puolet gallerioista kuitenkin uskoivat, että mediataiteen myynti tulee kasvamaan lähivuosina.

Koska suomalaiset galleriat välittävät mediataideteoksia vain rajoitetussa määrin, taiteilijat hinnoittelevat teoksensa usein itse. Tämä voi aiheuttaa ongelmia, jos taiteilijat eivät tunne riittävän hyvin

²⁶ <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75634/OPM53.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s. 15

²⁷ Hanke mediataiteen välittäjäportaan kehittämiseksi, AV-arkki, 2018. Hanke oli vielä kesken tätä kirjoitettaessa, joten tässä työssä käytettävissä oli vain galleriakyselyn alustavat tulokset.

arvoverkoston taloudellisia lainalaisuuksia. Haastattelujen perusteella taiteilijat pyytävät useammin liian alhaista kuin korkeaa hintaa. Yksittäiset taiteilijat voivat kuitenkin saada apua hinnoitteluun alan muilta toimijoilta kuten esimerkiksi AV-arkilta, jolla on muun muassa omat hinnastonsa²⁸ sen kautta välitettävälle teoksille.

Televisioyhtiöiden kuten Ylen kautta jaettavissa olevien mediataideteosten osalta kanavien ennakko-ostoilla ja niiden maksamilla esityskorvauksilla on suuri merkitys alan oman ansainnan kannalta. Monilla taiteilijoilla ja tuotantoyhtiöillä on eri maissa kansainvälisesti toimivia jakelijoita, joiden kautta kanavoituu esityskorvauksia samalla tavalla kuin AV-arkistakin.

Muista tulonlähteistä on syytä mainita kotimaiset ja ulkomaiset festivaalit. Lisäksi sponsorit ja kumppanit voivat tuoda jossain määrin tuottoja ja rahan arvoisia palveluja tai resursseja teosten toteutukseen.

Esityskorvauksia kanavoituu taiteilijoille ja tuotantoyhtiöille myös erilaisista online-palveluista, vaikkakin nämä tulot ovat toistaiseksi olleet pieniä. Verkkopalvelut tulevat luultavasti muodostamaan merkittävän esityskorvausten lähteen tulevaisuudessa.

Mediataideteosten esityskorvausten ja myyntihintojen tasoon vaikuttavat useat eri tekijät. Näitä ovat mm. seuraavat:

- Teoksen laatu
- Teoksen kesto ja koko
- Taiteilijan cv, tunnettuus, maine ja uran vaihe
- Teoksen ja taiteilijan ilmiö- ja uutuusarvo
- Teosten kappalemäärien rajaaminen
- Teosten alueelliset/maakohtaiset rajoitukset
- Teosten myytävyys ja esitettävyys (esim. esittämisen vaatimat puitteet ja teknologia)
- Ostajien ja esittäjien asiantuntemus
- Yksityisten keräilijöiden tottumukset
- Välittäjien kaupalliset taidot kuten myyntiosaaminen, tuotteistaminen ja kohderyhmien tunnistaminen
- Pitkäjänteinen toiminta

Mediataide on erilaisessa asemassa perinteiseen kuvataiteeseen verrattuna myös verotuksen osalta. Taideteosten ensimyyntiin sovelletaan 10 %:n arvonnäisverokantaa, mutta audiovisuaalisiin mediataideteoksiin taas korkeinta eli 24 %:n verokantaa.

Haastatteluissa todettiin, että taiteen myyminen on lähtökohtaisesti eräänlaista spekulatiivista pörssi-kauppaa. Myyjän tulee ymmärtää ostajan taloudelliset lainalaisuudet ja hahmottaa yhteinen hyöty, jotta hintapyyntö on kohdallaan. Haastateltavat arvioivat, että suomalaisen mediataiteen hintataso edustaa kansainvälisen mittapuun mukaan edullista tai korkeintaan keskitasoa. Suhteutettuna suomalaisen mediataiteen kansainväliseen maineeseen tämä merkitsee mahdollisuutta nostaa hintoja nykyistä korkeammalle tasolle.

Mediataiteen arvoverkon toimijoiden osalta todettiin, että tärkeimpiä kehityskohteita kaupan käynnin osalta ovat välittäjäportaan liiketoimintaosaamisen kehittäminen ja ostajakunnan tiettyjen osa-alueiden kuten yksityisten keräilijöiden kouluttaminen ja kiinnostuksen herättäminen. Yksityisten keräilijöiden osalta toivottiin, että heidän joukostaan löytyisi yksittäisiä mediataiteen puolesta puhujia, jotka haluaisivat itselleen edelläkävijän maineen.

²⁸ <http://www.av-arkki.fi/fi/toiminta-ja-palvelut/esitysoikeuksien-vuokraaminen/>

Esittämisen ja myynnin osalta haastatteluissa nousi esiin myös uusia mahdollisuuksia. Erityisesti mediataiteilijoiden käyttämän teknologian parissa olisi mahdollisuuksia kehittää uudenlaisia yhteistyösuhteita, vaikka yritysyhteistyö ja sponsorointi ovatkin perinteisesti olleet ongelmallisia asioita taiteen parissa. Yhteistyö voisi tarjota yhtiöille esimerkiksi mahdollisuuden tehdä konkreettisesti yhteiskuntavastuuta osoittavia toimenpiteitä. Uutta tuloa voidaan saada myös teosten käyttämisestä muiden tuotteiden tai palveluiden yhteydessä, mikä todettiin kasvavaksi alueeksi.

Lisäksi muistutettiin, että mediataidetta voidaan esittää hyvinkin erilaisissa ympäristöissä, mikä mahdollistaa erityisesti nykyistä enemmän julkisten tahojen ostoja. Tämä tulisi yhdistää erilaisten kohderyhmien hahmottamiseen ja myynnin kohdistamiseen sen mukaisesti. Myös mediataiteeseen keskittyvän gallerian uskottiin edistävän markkinoita alueella, jossa toimijat vieroksuvat usein mediataidetta sen vaikean myytävyyden vuoksi. Sen sijaan haastateltavat eivät uskoneet, että kuluttajat olisivat valmiita maksamaan mediataidetta esittävistä verkkopalveluista.

Mediataide muodostaa taiteiden välisen luonteensa ja monimuotoisuutensa vuoksi haasteen perinteisiä taidealoja edustaville tekijänoikeusjärjestöille. Tärkeimpiä niistä ovat mediataiteen kannalta kuvataidetta edustava Kuvasto²⁹ ja muun muassa av-teosten jakelua ja tallentamista hallinnoiva Kopiosto³⁰.

Kuvastolla on lähtökohtaisesti oikeudet lisensoida kaikenlaista kuvataidetta materiaalista riippumatta, mutta esimerkiksi sopimussolisensseissä av-teokset on suljettu pois operatiivisella päätöksellä. Järjestöllä on kuitenkin valmiudet sopia kaikenlaisista oikeuksista, ja se voi esimerkiksi edustaa mediataidetta näyttelykorvausten osalta. Nykyisissä lisensointimalleissa Kuvaston näyttelykorvaukset perustuvat teosten määrään. Haastateltavat katsoivat, että sen pitäisi ottaa näissä korvauksissa enemmän huomioon teosten kesto ja budjetit.

Viennissä Kuvastolla on pienempi rooli, vaikka se saakin jonkin verran tuloja territoriaaliperiaatteen ja vastavuoroisuussopimusten perusteella. Lisäksi Kuvasto ja AV-arkki ovat keskustelleet rooleistaan näyttämisen ja esittämisen lisensoinnissa.

Kopiostolla on puolestaan tärkeä rooli mediataiteelle mm. televisioesitysten tekijänoikeuskorvausten maksajana. Kopioston mediataiteilijajäsenet kutsuvat itseään kuitenkin järjestön kategorioiden mukaan muun muassa ohjaajiksi, leikkaajiksi ja kuvaajiksi, sillä ne eivät sisällä mediataiteilijoita. Monet ääniteoksia tekevät mediataiteilijat ovat myös Teoston tekijäasiakkaita ja saavat sen kautta tekijänoikeuskorvauksia.

Kaiken kaikkiaan tekijänoikeusjärjestöjä tulisi kehittää tunnistamaan mediataide ja mediataiteilijat sekä tukemaan nykyistä paremmin toiminnallaan mediataiteen tekijöitä.

5.4. Tuotantoyhtiöt

Mediataiteen piirissä on tavallista, että suurimuotoisempia audiovisuaalisia teoksia tekevät taiteilijat perustavat tuotantoyhtiöitä. Aktiivisesti toimivia tuotantoyhtiöitä on muutamia kymmeniä³¹, mutta vain muutamilla niistä on taloudellisesti merkittävää toimintaa suhteutettuna mediataidealan kokonaistalouteen. Viimeksi mainitut ovat yleensä tuottaneet kansainvälisesti menestyneimmät teokset. Näin ollen tilanne on ollut polarisoitunut: yhtäältä suuren osan teoksista ovat toistaiseksi tuottaneet pienet, taiteilijoiden omat tuotantoyhtiöt. Toisaalta pienen, mutta kansainvälisesti menestyneimmän osan kokonaistuotannosta ovat tuottaneet harvalukuiset suuremmat tuotantoyhtiöt, joiden rooli on ollut keskeinen myös teosten viennissä.

29 <http://kuvasto.fi>

30 http://www.kopiosto.fi/fi_FI/

31 Asko Mäkelän tutkimuksessa (2009) tehdyn kyselyn perusteella 23 %:lla mediataiteilijoista oli tuolloin tuotantoyhtiö tai osuus sellaisesta.

Alan varsinaisten tuotantoyhtiöiden lisäksi myös mainoksia, yritysvideoita, elokuvia ja tv-ohjelmia tuottavat yhtiöt saattavat toteuttaa satunnaisesti mediataideprojekteja.

Keskeisin syy tuotantoyhtiöiden perustamiseen on haastattelujen perusteella rahoittajatahojen tekniset vaatimukset. Suurempia tukisummia ei myönnetä yksityishenkilöille vaan ainoastaan yhtiömuotoisille toimijoille, joilla on ko. tahojen sääntöjen mukainen kirjanpito.

Haastattelemiani taiteilijat kertoivat, että tuotantoyhtiön kautta toimimisen myönteisiä puolia ovat muun muassa suunnitelmallisempi toiminta, sopimustekniikan helpottuminen ja toiminnan nopeutuminen.

Kielteisemmistä seikoista mainittiin yhtiön hallintokulut ja kassavirran hallinnan haasteet sekä se, että tuotantoyhtiöiden pyörittämiseen tarvittava liiketoiminnan ammattitaito ei ole kasvanut samassa tahdissa mediataiteen kehittymisen kanssa. Esimerkiksi mediataiteeseen erikoistuneista ammattitaitoisista tuottajista on huutava pula. Myös erilaisten yritystukien hakeminen katsottiin raskaaksi prosessiksi, mihin ei haluttu helposti lähteä mukaan. Kaiken kaikkiaan todettiin, että liiketoiminta ei lukeudu monien taiteilijoiden vahvuuksiin, ja tuotantoyhtiön kautta toimivat taiteilijat tarvitsisivat lisäkoulutusta liiketoiminnasta.

Mediataiteen tuotantoyhtiöt on yleensä perustettu vain tekijöiden omia tarpeita varten, eikä alalle ole toistaiseksi syntynyt juurikaan mediataiteen tuottamiseen keskittyneitä yhtiöitä, jotka palvelisivat useita eri tahoja. Tämä on selkeä kehittymisen ja kasvun mahdollisuus sekä yksittäisille toimijoille että koko alalle.

Eräänlainen välimuoto on useamman taiteilijan yhdessä perustama tuotantoyhtiö. Esimerkiksi Testifilmi³² perustettiin yhtäältä SES:n ja AVEK:n vaatimusten, ja toisaalta taiteilijoiden keskinäisen tekemisen kehittämisen vuoksi. Toiminnassa mukana olevat taiteilijat vaihtavat rooleja ja voivat esimerkiksi toimia toistensa hankkeiden tuottajina, tehdä keskinäistä sparrausta ja jakaa asioita. Toimintamuoto mahdollistaa myös yhden taiteilijan yhtiötä paremmin muiden henkilöiden palkkaamisen mukaan projekteihin kaiken itse tekemisen sijasta.

Vastaavan kaltaista mallia on sovellettu myös osuuskuntamuotoisen toiminnan puitteissa. Esimerkkeinä näistä voidaan mainita Luna Films³³ ja Kallo Works³⁴.

Lisäksi todettiin, että myös muut av-alan tuotantoyhtiöt ovat kiinnostuneita mediataidehankkeista, jos tukea on saatavilla. Tällaiset hankkeet ovat niille mieluisia oman taiteellisteknisen ammattitaidon kehittämisen kannalta.

5.5. Teosten elinkaarista

Mediataideteosten elinkaaria voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta, aktiivisen esittämisen sekä teosten säilyttämisen ja arkistoinnin³⁵ näkökulmasta. Keskityn tässä yhteydessä tarkastelemaan asiaa esittämisen näkökulmasta.

Erityisesti audiovisuaalisten mediataideteosten alkuvaihe noudattelee haastattelujen perusteella varsin yhdenmukaista mallia. Hankkeen valmisteluun, rahoittamiseen ja toteuttamiseen kuluu tavallisesti 1-2 vuotta, mitä seuraa 1-2 vuoden mittainen esityskierrös kansainvälisillä festivaaleilla³⁶. Tässä vaiheessa ratkeaa useimmiten myös se, esitetäänkö teoksia enää jatkossa aktiivisesti.

³² <http://testifilmi.fi/site/>

³³ <https://www.lunafilms.info>

³⁴ <https://www.kallo.fi/tag/osuuskunta/>

³⁵ Mediataiteen pitkäaikaisarkistointiin liittyviä kysymyksiä on tarkasteltu OKM:n ja AV-arkin teettämässä erillisessä selvitystyössä: http://www.av-arkki.fi/wp-content/uploads/2017/03/strategia_mediateiteen_pitkaaikaaisarkistointiin.pdf

³⁶ Esimerkiksi elokuvafestivaalit valitsevat esitettävät teoksen usein valmistumisajankohdan mukaan.

Seuraava luettelo koostuu haastatteluissa esitetyistä tärkeimmistä seikoista, jotka vaikuttavat yksittäisten teosten esittämisen elinkaareen:

- **Ajankohtaiset aiheet** saattavat lyhentää teoksen elinkaarta, jos ko. aiheisiin liittyvät olosuhteet muuttuvat nopeasti. Tällaisia teoksia saatetaan kuitenkin esittää myöhemmin esim. retrospektiiveissä ja teemallisissa kokonaisuuksissa tai alan koulutuksessa.
- **Ajattomat aiheet** kuten terapiatyöhön soveltuvat tai lapsille ja nuorille suunnatut voivat pidentää teoksen elinkaarta, jos sitä voidaan esim. esittää aina uusille sukupolville.
- **”Ajan hammas”** teknisessä toteutuksessa ja ilmaisussa voi lyhentää teoksen elinkaarta, mutta teoksia voidaan esittää uudelleen retrospektiiveissä ja teemallisissa kokonaisuuksissa.
- **Nykytaiteen yleisemmät trendit** vaikuttavat siihen, mitkä aiheet, taiteilijat ja ilmaisutavat ovat kulloinkin esillä.
- **Teoksen ja taiteilijan uutuus- ja ilmiöarvo** vaikuttavat esittävien tahojen arviointiin.
- **Teoksen ensimmäisen esitys- ja näyttelykierroksen huomioarvo, kritiikit ja palkinnot** vaikuttavat merkittävästi siihen, hautautuuko teos vai esitetäänkö sitä jatkossakin.
- **Taiteilijan brändi, oma aktiivisuus ja hänen kataloginsa volyymi** vaikuttavat eri instituutioiden avainhenkilöiden arviointeihin esitettäviä teoksia valittaessa.
- **Teoksen luonne ja olomuoto** vaikuttavat arviointiin. Jos teos vaatii esimerkiksi kallista esitysteknologiaa, tietyn tyyppistä tilaa tai on vaikeasti toteutettavissa ja toistettavissa esimerkiksi puutteellisen dokumentaation tai vanhan ohjelmointikielen vuoksi, esittämiseen voi muodostua korkea kynnys.
- **Teoksia välittävän tahon maine ja osaaminen** voivat edesauttaa tarjottavien teosten esille pääsemistä.
- **Teoksen omistavan tahon tunnettuus, maine ja aktiivisuus** vaikuttavat teoksen myöhempiin esityskertoihin.
-

Haastatteluissa todettiin, että parhaita ja suosituimpia suomalaisia teoksia on esitetty pisimmillään aktiivisesti ympäri maailman jo 20-30 vuotta. Vanhempia teoksia joudutaan tosin tällöin usein digitalisoimaan ja remasteroimaan kehittyneen esitysteknologian ja teknisten laatuvaatimusten mukaisesti.

5.6. Mediataide ja teknologia

Sen lisäksi, että teknologia on tarjonnut uudenlaisia työkaluja luovaan työhön, sillä on ollut merkittävä vaikutus myös alan toimintamalleihin.

Teknologia on ensinnäkin avannut uudenlaisia mahdollisuuksia tehdä yhteistyötä eri puolilla maailmaa olevien toisten taiteilijoiden ja erilaisten avustajien kanssa. Tämä on yhtäältä tehostanut toimintaa ja toisaalta avannut uudella tavalla ovia kansainväliseen rahoitukseen.

Mediataide heijastelee osaltaan yhteiskunnan ja uuden teknologian välisiä suhteita. Se ennakoii usein tulevia valtavirran ilmaisumuotoja sekä toimii ennakkoluulottomana testialustana. Tämän vuoksi erilaiset yhteistyöhankkeet laite- ja ohjelmistovalmistajien kanssa voisivat avata lukuisia mahdollisuuksia mediataiteen tekemiseen, rahoittamiseen, jakeluun ja esittämiseen. Mediataiteilijoilla on erityislaatuista osaamista ja kykyä tuottaa sisältöjä useille eri alustoille samanaikaisesti. Kolmas osapuoli tällaisessa toiminnassa voisi olla yliopistot, jotka pystyisivät avaamaan tutkimushankkeiden puitteissa lisämahdollisuuksia yhteistyöhön ja rahoitukseen.

Haastatteluissa todettiin, että internetistä puuttuvat toistaiseksi merkittävät kansainväliset mediataiteen forumit. Yhtäältä tämä on johtunut siitä, että alan omat sivustot kuten Vdrome ja Dataeditions ovat luonteeltaan pitkälti teoksia toisille alan ammattilaisille esitteleviä, sillä teosten esittäminen vaatii useimmiten tilallisen kokemuksen ja tietynlaisen kontekstin. Sivustoja pyöritetään lisäksi yleensä yksittäisen tuottajan, kuraattorin tai mesenaatin toimesta rajoitetuin resurssein. Toisaalta Netflixin

kaltaiset kaupalliset VOD- eli video-on-demand-palvelut eivät ainakaan toistaiseksi ole olleet kiinnostuneita mediataiteesta, eivätkä alan toimijat ole juurikaan panostaneet niille myymiseen.

Teknologian halpeneminen, saatavuuden helpottuminen ja arkipäiväistyminen sekä jakelun pirstaloituminen johtavat uudenlaisiin asetelmiin myös mediataiteen piirissä. Esimerkiksi uudet teknologiat kuten VR/AR/MR³⁷, tekoäly ja lohkoketjut ovat monille alan toimijoille uusia ja haasteellisia. Haastattelujen perusteella näitä alueita koskevia hankkeita koskevia apurahahakemuksia on toistaiseksi tehty Suomessa vasta vähän.

Toisaalta mediataiteen piirissä on toimijoita, jotka hyödyntävät jo nyt esimerkiksi lohkoketjuteknologiaa taiteen tekemisessä, jakelussa ja myynnissä. Installaatioissa hyödynnetään VR:ää, jonka käyttämiseen esittämisessä on tosin toistaiseksi varaa vain suurimmilla museoilla. Kuten aiemmin, uusista teknologioista tulee joka tapauksessa ajan mittaan osa mediataiteen substanssia, vaikka haastateltavat totesivatkin, että teknologia vaikuttaa enemmän taiteen tekemisen puitteisiin kuin itse sisältöön. Suomessa todettiin olevan alan teknistä huippuosaamista, mutta pelialan ulkopuolella ei ole juurikaan resursseja tuottaa sisältöjä eri teknologia-alustoille.

Teknologian kehitys on myös nostanut esiin kysymyksiä siitä, missä kulkee taiteen ja ei-taiteen raja esimerkiksi pelimuotoisissa hankkeissa. Samaten ammattilaisen ja amatöörin raja on hämärtynyt.

Haastatteluissa nostettiin esiin myös näkemys, että taidemaailma pelkää edelleen verkkoa ja mahdollisuuksia, mutta aivan turhaan. Yleisön osalta varsinkin nuoremmille sukupolville sisältöjen kuluttaminen mobiililaitteista on luontevaa. Uskottiin, että mediataiteella on mahdollisuuksia tulla arkeen ja kotiin mobiilissa Pokemon Gon tavoin. Lisäksi esimerkiksi äänitaideteoksille avautuu uusia mahdollisuuksia podcast-jakelun kautta, kun nappikuulokkeet ovat yleistyneet jo laajasti.

Haastatteluissa kaivattiin lisäksi erilaisten digitaalisten alustojen hyödyntämistä ennakkoluulottomasti ja pohdittiin muun muassa sitä, milloin nousee esiin ensimmäinen mediataiteen YouTube-tähti.

³⁷ VR = virtual reality eli virtuaalitodellisuus, AR = augmented reality eli lisätty todellisuus ja MR = mixed reality eli yhdistelmä virtuaalisia ja todellisia elementtejä

6. MEDIATAITEEN TEKIJÄNOIKEUSKYSYMYKSISTÄ

Tässä luvussa esitellään tyypillisimpiä mediataiteen piirissä esiin nousevia tekijänoikeuskysymyksiä sekä esitetään niihin ratkaisuehdotuksia.

6.1. Mediataiteen tekijänoikeuskysymyksiä

Haastattelujen perusteella mediataiteen piirissä esiin nousevat tekijänoikeuskysymykset ovat sinänsä selviä. Suurimmat haasteet liittyvät sen sijaan taiteilijoiden, tuottajien ja muiden alan toimijoiden asiaan liittyvän osaamisen tasoon.

Suomalaisten todettiin olevan kansainvälisen mittapuun mukaan lainkuuliaisia ja pyrkivän lähtökohtaisesti noudattamaan tekijänoikeuksiin liittyviä säännöksiä ja menettelytapoja. Tähän katsottiin vaikuttaneen osaltaan rahoituslähteet. Esimerkiksi AVEK korostaa rahoituspohjansa vuoksi tekijänoikeuksien kunnioittamisen merkitystä.

Tyypillisiä tilanteita, joissa tekijänoikeudet aiheuttavat haasteita tai ongelmia ovat mediataideteokset, joissa käytetään kolmansien osapuolien tekijänoikeudellisten suoja-aikojen piirissä olevia oikeuksia. Kyse on useimmiten joko musiikin tai muun valmiin aineiston kuten elokuvista otettujen pätkien käytöstä osana teosta. Joissain teoksissa voi nousta esiin myös yksityisyyden suojaan ja tietoturvaan liittyviä kysymyksiä. Kaiken kaikkiaan todettiin, että suuri osa teoksista on kuitenkin yhden tekijän omasta materiaalista koostuvia, jolloin näitä ongelmia ei esiinny.

Ongelmatapaukset saattavat olla hyvin erilaisia. Kyse voi olla teoksessa keskeisessä osassa olevasta yksittäisestä elementistä tai toisessa ääripäässä kollaasi-, remix- tai scratch-tyyppisestä teoksesta, jossa käytetään suuria määriä yksittäisiä lainauksia. Näytteitä on voitu myös muokata lähes tunnistamattomaan muotoon, jolloin ongelmaksi voi muodostua myös moraaliset oikeudet. Lisäksi joudutaan arvioimaan, onko kyse lisensointia vaativasta käytöstä vai onko se luettavissa sitaattioikeuden piiriin.

Kolmansien osapuolien oikeuksien lisensointi ne omistavilta tahoilta voi olla hidas prosessi. Lupia ei välttämättä saada aina kaikilta tahoilta, jolloin taiteilija joutuu joko luopumaan elementistä tai korvaamaan sen jollain toisella. Oikeudet saatetaan myös hinnoitella tasolle, joiden maksaminen ei ole mahdollista tuotantobudjettien puitteissa tai joka ei vastaa mediataideteoksen ei-kaupallista ja ei-monistettavaa luonnetta. Tekijät ja tuottajat eivät aina ole myöskään huomioineet lisensointimaksuja tuotantobudjeteissaan. Oikeuksia saatetaan myös lisensoida vain rajalliseksi ajaksi, mikä saattaa muodostaa ongelman teoksen pitkäaikaiselle käytölle. Lisensoiminen vaatii lisäksi sopimusteknistä osaamista.

Haastateltavat totesivat, että alalla esiintyy jossain määrin tekijänoikeuksien tietoista loukkaamistakin. Tällöin kyse on taiteellisesta ja ideologisesta ratkaisusta, jolla halutaan kritisoida vallitsevaa järjestelmää. Nykyaikana tekijänoikeuksien loukkaukset paljastuvat huomattavasti aiempaa helpommin erityisesti tietoverkkojen ja erilaisten ohjelmien ansiosta.

Taiteilijoiden näkökulmasta tilanne on paradoksaalinen. Toisaalta tilanne saattaa näyttää heille luovan työn rajoittamisen kannalta siltä, että tekijänoikeudet toimivat itseään vastaan. Toisaalta heidän oman oikeusturvansa ja tulonmuodostuksensa kannalta on tärkeää, että tekijänoikeuksia kunnioitetaan ja noudatetaan. Tämä asetelma nostaa esiin mediataiteen taiteellisten ja taloudellisten näkökulmien ristiriidat.

Mediataiteen arvoverkon näkökulmasta kyse on rahan lisäksi riskien hallinnasta. Jos teoksen sisältämien kolmansien oikeuksien lisensointi on puutteellista tai epäselvää, sitaattioikeuden lukuun toimiminen on kyseenalaista tai oikeuksia rikotaan tietoisesti, se saattaa pysäyttää teoksen etenemisen välittäjäportaaseen ja esittämättä jättämiseen ainakin institutionaalisissa yhteyksissä. Esimerkiksi museot ja galleriat eivät halua ottaa minkäänlaisia riskejä mahdollisten epäselvien tekijänoikeuskysymysten seuraamuksista taloudellisista ja maineenhallinnan syistä.

Kyse on siis siitä, kuka tai mikä taho kantaa vastuun mahdollisten tekijänoikeuksien loukkauksista ja niiden seurauksista. Sopimuksissa vastuun kantaja on yleensä joko taiteilija itse tai tuotantoyhtiö.

Haastattelujen perusteella muiden tekijänoikeuksiin liittyvien ongelmien taustalla on usein puutteellinen sopimustekninen osaaminen erityisesti verkko-oikeuksien osalta. Taiteilijat itse saattavat antaa teosten esittäjille liian paljon oikeuksia suhteessa korvauksen suuruuteen. Lisäksi taiteilijoiden keskinäiseen palvelusten vaihtamiseen perustuvassa ryhmätyössä yksittäisten taiteilijoiden keskinäisten osuuksien ja vastuiden sopiminen saattaa jäädä kokonaan tekemättä tai epäselväksi.

Uudenlainen verkkotaide on lisäksi nostanut esiin uudenlaisia haasteita. Esimerkiksi teoksen kollektiiviseen tekemiseen on voinut osallistua hyvin suuri määrä eri puolilla maailmaa toimivia henkilöitä, joita kaikkia ei voida edes tunnistaa.

Joissain tapauksissa sopimusteknisiä ongelmia on voinut ilmetä myös taiteilijoiden ja tuotantoyhtiöiden välisissä sopimuksissa. Tuotantoyhtiöiden lähtökohta on, että ne hankkivat taiteilijalta kaikki ostettavissa olevat oikeudet, jotta he voivat välittää ja myydä teoksia mahdollisimman tehokkaasti. Taiteilijat puolestaan pyrkivät pitämään itsellään kaikki teosten kaupallisen hyödyntämisen ulkopuoliset oikeudet. Haastattelujen perusteella ongelmia voi kuitenkin ilmetä muun muassa rojaltien jakamisessa ja oikeuksien kohtalosta tilanteissa, joissa tuotantoyhtiö myydään tai menee konkurssiin. Lisäksi tilanteet, joissa taiteilija toimii työnantajan ominaisuudessa, ovat osoittautuneet haastaviksi.

6.2. Mahdollisia ratkaisumalleja

Pääasiallinen ratkaisumalli edellä kuvattuihin haasteisiin ja ongelmiin on tekijänoikeudellisen ja sopimusteknisen osaamisen kasvattaminen erityisesti taiteilijoiden ja tuotantoportaan piirissä.

Haastateltavat katsoivat, että tekijänoikeuksiin ja sopimuksiin liittyvän osaamisen tulisi olla osa taiteilijoiden ja tuottajien ammatillista perus- ja jatkokoulutusta. Tähän tulisi liittyä myös oikeuksien rajaamisen ja hinnoittelun suhteita koskevaa opetusta. Tiedolle ja koulutukselle on tarvetta myös muissakin arvoverkkoon kuuluvissa instituutioissa.

Yksi tapa vähentää ongelmia olisi jonkun luotettavan tahon kaikille osapuolille tarjoamat sopimus pohjat³⁸ tai vähintään asialistat niistä seikoista, joista sopimuksessa tulisi sopia eri osapuolten kesken.

38 Tätä kirjoitettaessa AV-arkilla oli menossa mediataiteen myyntiin liittyvä kehityshanke, jossa pyritään tuottamaan tällaisia sopimus pohjia. Yhden referenssin tarjoaa musiikkialalla vapaasti saatavana olevat musiikkikustannustoiminnan hyvät käytännöt -ohjeistus ja sopimus pohjat: <http://www.musiikkikustantajat.fi/tietoa>

Kolmansien osapuolten oikeuksien osalta voidaan soveltuviissa tapauksissa myös pyrkiä neuvottelemaan koko alan nimissä mediataiteen luonnetta ja taloutta vastaavista lisensointiehtoista. Esimerkiksi musiikin tallennusoikeuksia Suomessa ja muissa Pohjoismaissa hallinnoiva NCB³⁹ on luonut äskettäin uuden, alemmaa korvaustasoa edustavan hintakategorian, mikä heijastelee aiempaa paremmin mediataiteen kaupallista arvoa.

Haastateltavat kaipasivat myös tekijänoikeuslain tulkinnan kehittämistä. Erityisesti sitaattioikeuden katsottiin olevan epäselvän alueen, kun tarkastellaan teoksen muotoa ja sitä, mistä se on inspiroitunut ja miten se ilmenee teoksessa. Ilmeiset viittaukset ovat sen sijaan selviä tapauksia. Kaiken kaikkiaan katsottiin, että tälle alueelle on jokseenkin mahdotonta luoda täysin selkeitä sääntöjä, vaan tulkinta joudutaan lähes aina suorittamaan tapauskohtaisesti.

Oikeuksien lisensoinnissa voidaan käyttää vakiintuneiden mallien ohella myös vaihtoehtoisia järjestelmiä kuten creative commonsia (cc)⁴⁰. Niiden kuitenkin katsottiin toimivan vain tietyn tyyppisissä ympäristöissä eli ne olisivat korkeintaan osittaisia ratkaisuja edellä kuvattuihin ongelmiin.

Yksi ratkaisumalli tekijänoikeuksiin liittyvien riskien hallintaan voisi olla järjestöjen yksittäisille taiteilijoille tarjoamat oikeusturvavakuutukset. Tämä vaatisi kuitenkin erillistä ja yksityiskohtaista pohdintaa yksittäisten taiteilijoiden ja järjestöjen vastuiden suhteista.

Tekijänoikeudelliset ongelmat monimutkaistuvat edelleen vientitoiminnassa ja kansainvälisissä sopimuksissa. EU-alueella tekijänoikeuksiin liittyvä keskeinen lainsäädäntö on pitkälti harmonisoitua, mutta muiden maanosien osalta tilanteet voivat vaihdella merkittävästikin.

Tällaiset tilanteet vaativat usein asiantuntemusta, joka puuttuu yksittäisiltä taiteilijoilta ja tuotantoyhtiöiltä, mutta jonka hankkimiseen ulkopuolisilta tahoilta heillä ei useimmiten ole varaa. Tämän vuoksi järjestöjen piirissä voitaisiin luoda yhteistyömalli, jossa kansainvälisen toiminnan kysymyksiin liittyvää asiantuntemusta ostettaisiin keskitetysti erityisosaamista omaavilta yhteistyökumppaneilta, ja järjestöt subventoisivat toimintaa mahdollisuuksiensa mukaisesti.

39 <http://www.ncb.dk/index.php/using-music/>

40 <https://creativecommons.org>

7. MEDIATAITEEN TILASTOINTI

Tässä luvussa käsitellään mediataiteen tilastointiin liittyviä kysymyksiä sekä esitetään ehdotus tilastoinnin järjestämisestä pitkäjänteisesti.

7.1. Mediataiteen tilastoinnin parametrit

Mediataiteen tilastoinnin suurimmat haasteet liittyvät sen monitaiteiseen perusluonteeseen, mikä vaikuttaa niin teoksiin, niiden jakeluun, katsomiseen kuin taustarakenteisiin.

Yhtäältä erityisesti audiovisuaaliset mediataideteokset saattavat saada esimerkiksi perinteisiin kuvataideteoksiin verrattuna erittäin suuria katsojamääriä, sillä niitä voidaan katsella ja kuunnella museoiden ja gallerioiden lisäksi muun muassa elokuvateattereiden, verkkopalveluiden, julkisten tilojen, radion ja television kautta. Mediataideteosten konkreettiset muodot voivat olla myös keskenään hyvin erilaisia, jolloin niitä jaellaan ja saatetaan yleisön nähtäville erilaisia kanavia pitkin. Tämä tilanne merkitsee sitä, että mediataiteen kattavaan tilastointiin tulee osallistua laaja joukko erilaisia toimijoita.

Toisaalta yksittäisten teosten synnyttämät tulovirrat muistuttavat enemmän perinteistä kuvataidetta eli teokset eivät pääsääntöisesti ole kaupallisesti monistettavia tuotteita vaan niitä myydään tai niistä saadaan erilaisia esityskorvauksia joko uniikkikappaleina tai rajoitettuina editioina. Tällöin teos- ja tuotantoyhtiökohtainen liikevaihto voi jäädä hyvinkin pieneksi. Mediataideteosten tuottamisen budjetit saattavat taas olla huomattavan suuria verrattuna perinteisen kuvataiteen tuottamisen kuluihin. Mediataideteosten tulosten ja vaikutusten oikeanlainen arviointi vaatii myös pitkän, jopa vuosia kestävän aikajänteen toisin kuin nopean kierron kaupallisesti monistettavien sisältötuotteiden osalta.

Edellä mainittujen seikkojen vuoksi on olennaista, että mediataiteen tilastointi ja sen perusteella tapahtuva arviointi ei tapahdu ainoastaan kvantitatiivisten eli määrällisten mittareiden perusteella vaan sen rinnalla käytetään kvalitatiivisia eli laadullisia mittareita. Mediataiteen kentän koko kuvan hahmottaminen vaatii näiden alueiden yhdistämistä ja painottamista oikealla tavalla.

Seuraavassa taulukossa on esitetty mediataiteen vuosittaiseen tilastointiin liittyvät keskeiset kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset parametrit, ensisijaiset tiedon lähteet sekä esitelty lyhyesti tiedon saamiseen liittyviä haasteita:

	PARAMETRI	ENSISIJAISET TIEDON LÄHTEET	HAASTEITA
KVANTITA-TIIVISET	Taiteilijoiden määrä	Järjestöt Taiteilijat Koulutuslaitokset Henkilö- ja hankekohtaisia apurahoja myöntävät tahot	Mediataidetta tekevän taiteilijan määritelmä Kattavan ja luotettavan tiedon saaminen Moninkertaisen laskennan riski
	Tuotettujen teosten määrä	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Järjestöt Galleriat Museot	Mediataiteeksi laskettavan teoksen määritelmä Yksittäisten teosten useammat versiot (esim. installaatio- ja valkokangasversio, myöhemmät kehitysversiot) Moninkertaisen laskennan riski
	Kokoelmiin hankittujen teosten määrä ja prosentuaalinen osuus merkittävimmistä kotimaisista kokoelmista	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Galleriat Museot Agentit Levittäjäyhtiöt	Mediataiteeksi laskettavan teoksen määritelmä Yksittäisten teosten useammat versiot Moninkertaisen laskennan riski Tilastoinnissa huomioitavien kokoelmien valinta
	Katsoja- ja kävijämäärät	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt AV-arkki Galleriat Museot Festivaalit Tapahtumat Elokuvateatterit Verkkopalvelut Tv-kanavat	Laskentaperusteiden yhdenmukaisuus Lyhyeen ajanjaksoon sijoituvien tapahtumien tiedonkeruun ajoitus
	Tulot: - Myynti - Esityskorvaukset - Pääsyliput - Mainonta ja sponsorointi	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Galleriat Agentit Levitysyhtiöt AV-arkki Kuvasto ja muut relevantit tekijänoikeusjärjestöt	Tietojen luottamuksellisuus Vientitulojen laskentaperusteet

	Rahoitus: - Henkilö- ja hankekoh- taiset apurahat - Muu rahoitus	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Henkilö- ja hankekoh- taisia apurahoja myöntä- vät julkiset ja yksityiset tahot, esim: - Säätiöt - AVEK - SES - Taike - VISEK	Mediataidetta tekevän taiteilijan määritelmä ja sen suhde apurahojen myöntä- jien kategorioihin Mediataiteeksi laskettavan teoksen määritelmä ja sen suhde apurahojen myöntä- jien kategorioihin Muiden rahoituslähteiden kattavuus
	Kansainvälinen rahoitus	Henkilö- ja hankekohtai- sia apurahoja myöntävät julkiset ja yksityiset tahot sekä muut rahoittajat Suomen ulkopuolella Taiteilijat Tuotantoyhtiöt	Kansainvälisten rahoitus- tahojen tunnistaminen ja kattavuus Suomen kannalta Ei-euromääräisten sum- mien konvertointi euroiksi
	Tuotantoyhtiöiden mää- rä ja liikevaihto sekä toiminnassa mukana olleiden taiteilijoiden määrä	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Järjestöt	Mediataiteen tuotantoyh- tiöksi laskettavan yrityksen määritelmä Satunnaisten tuottajien tunnistaminen Liikevaihtotietojen saami- nen Liikevaihtotietojen katta- vuus Moninkertaisen laskennan riski
	Tuotantokustannukset	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Henkilö- ja hankekohtai- sia apurahoja myöntävät julkiset ja yksityiset tahot ja muut rahoittajat	Tietojen luottamuksellisuus Taiteellisen toiminnan ja teosten luonteiden erot Teosten budjettien koko- luokkien erot Rahoittajien raportointiva- timusten erot
	Työllistävä vaikutus (tuottaminen + alihan- kinta): henkilötyövuodet ja euromäärät sekä eri toimialojen määrä	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Alihankkijat Avustajat	Tietojen luottamuksellisuus Barter-sopimukset Henkilötyöpanosten lasken- tatapa

	Järjestäytyminen: taiteilijoiden ja tuotantoyhtiöiden jäsenyydet erilaisissa ammattiliitoissa sekä alan kotimaisissa ja kansainvälisissä järjestöissä	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Järjestöt Ammattiliitot ja -järjestöt	Kattavuuden laskeminen koko kentän toimijamäärästä
KVALITA- TIIVISET	Palkinnot ja tunnustukset (määrällinen (kpl, €) ja laadullinen)	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Järjestöt	Palkintojen ja tunnustusten keskinäisen painoarvon vertailu
	Näkyvyys (media)	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Järjestöt Media	Tiedon saannin kattavuus Eri medioiden painoarvon keskinäinen vertailu
	Esitystilaisuuksien ja -paikkojen laatu ja merkitys	Järjestöt Riippumattomat asiantuntijat	Tiedon saannin kattavuus Eri tilaisuuksien ja paikkojen laadun ja merkityksen keskinäinen vertailu Vertailujen referenssien valinta
	Tasa-arvotekijät	Järjestöt Henkilö- ja hankekohtaisia apurahoja myöntävät julkiset ja yksityiset tahot	Seurattavien tasa-arvotekijöiden valinta ja relevanssi mediataiteen ja sen tilastoinnin kannalta
	Taiteilijoiden läpimurrot ja eteneminen urallaan	Taiteilijat Järjestöt	Läpimurron ja uralla etenemisen portaiden määrittely ja todentaminen
	Merkitys taiteilijalle: itsearviointi (ammattillinen onnistuminen, ovien avautuminen, seurannaisvaikutukset, kasvanut riskinotto-kyky)	Taiteilijat Riippumattomat asiantuntijat Järjestöt	Vaikutusten määrittely ja todentaminen
	Mediataiteen yhteiskunnallinen merkitys, kulttuuriperimä, pitkän aikavälin kumuloituvat vaikutukset	Kaikki alan toimijat	Vaikutusten määrittely ja todentaminen

	Viittaukset mediataide-teoksiin ja sitä tekeviin taiteilijoihin kirjoituksissa, vaikutteet myöhemmissä teoksissa	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Järjestöt Riippumattomat asiantuntijat Tutkijat	Kattavuus Vaikutteiden määrittely ja todentaminen
	Taiteilijavaihto: ulkomaiset taiteilijat Suomessa, suomalaiset ulkomailla (määrällinen ja laadullinen)	Taiteilijat Tuotantoyhtiöt Järjestöt Henkilö- ja hankekohtaisia apurahoja myöntävät julkiset ja yksityiset tahot Residenssit Oppilaitokset	Tiedon saannin kattavuus Vaikutusten todentaminen

Kuva 4: Mediataiteen tilastoinnin osa-alueet

Taulukosta käy selkeästi ilmi, että jos mediataiteen kentästä halutaan luoda kattava ja oikeellinen kokonaiskuva, se koostuu lukuisista eri paloista. Jokaisen osa-alueen tietojen kokoaminen on haasteellista ja vaatii monen eri tahon panosta yhdessä sovittujen menetelmien ja määritelmien puitteissa. Taulukossa on mainittu ne tahot, jotka katson olevan haastattelujen perusteella ensisijaisen tärkeitä tiedon lähteitä. Luettelot eivät kuitenkaan ole täydellisiä eivätkä poissulkevia.

Mediataiteen tilastoinnissa on sama perushaaste kuin kaikilla muillakin taiteen aloilla: eri tahojen motivaatio tuottaa tietoa säännöllisesti, kattavasti ja luotettavasti varsinkin silloin, kun toimijan resurssit ovat niukat ja jos tiedonkeruu ei vaikuta suoraan ja konkreettisesti ko. tahojen toimintaan. Lisäksi joidenkin tietojen saamisen kannalta keräämisen oikea ajoitus on tärkeää. Esimerkiksi festivaalien tunnusluvut tulee haastattelujen perusteella saada tapahtuman aikana tai heti sen jälkeen, sillä myöhemmin se voi olla vaikeaa.

Omia haasteitaan ovat myös erityisesti taloudellisten tietojen luottamuksellisuus sekä tiedon keräyskohteiden määrittely siten, että kaikki keskeiset tahot tulkitsevat ne riittävän samalla tavalla. Rahamääriä koskevassa tilastoinnissa on lisäksi määriteltävä, miten menetellään verojen suhteen laskennassa, ja miten vientituloissa huomioidaan ei-euromääräisten summien kurssivaihtelut konversioissa.

7.2. Tietojen kerääminen ja analysointi vuosittain: ehdotus malliksi

Systemaattisen ja pitkäjänteisen tilastointityön aloittamisessa suosittelen kaksivaiheista prosessia.

Ensimmäisessä vaiheessa alan keskeisten toimijaryhmien tulisi sopia yhteistyössä taulukossa mainittujen tietojen keruutyössä käytettävien määritelmien sisällöistä ja tulkinnoista sekä dokumentoida ne. Jos koko taulukon sisältävän mallin toteuttaminen kerralla on liian haastavaa, osapuolet voivat aluksi valita taulukosta mukaan osa-alueet, jotka katsotaan kaikkein tärkeimmiksi. Työhön voidaan ottaa mukaan lisää muita osa-alueita sitä mukaa kun olosuhteet ja resurssit sen sallivat tai ne osoittautuvat kriittisiksi vaikuttamistyön onnistumisen kannalta.

Toisessa vaiheessa käynnistetään tietojen kerääminen ja analysointi. Tältäkin osin voidaan toimia porrastetusti eli ensimmäisessä vaiheessa mukaan pyritään saamaan kaikkein keskeisimmät tahot ja laajentaa tiedonkeruun pohjaa siinä vaiheessa, kun toiminta on saatu vakiinnutettua ja resursoitua.

Tilastointityön haastavin osuus on työn organisointi ja resursointi, sillä alkuvaiheessa tiedon kerääminen ja menetelmien vakiinnuttaminen vaativat paljon henkilötyövoimaa ja alan asiantuntemusta. Myöhemmässä vaiheessa kustannuspaineet hellittävät, kun eri tahot tuottavat tietoa säännöllisesti osana omaa toimintaansa ja tiedonkeruuta voidaan toteuttaa pitkälti muun muassa vakiintuneen muotoisina verkkokyselyinä.

Tiedonkeruutyön menetelmissä tulee yhteisvoimin miettiä sopivia tapoja sitouttaa eri tahot mukaan työhön. Menetelmässä tulee olla sekä keppejä että porkkanoita.

Esimerkiksi rahoittajatahojen tulisi esittää taiteilijoille ja tuotantoyhtiöille yhdenmukaisia raportointivaatimuksia siten, että tietojen kasaaminen ja edelleen toimittaminen tilastointia varten tapahtuisivat mahdollisimman systemaattisesti ja tehokkaasti. Merkittävin porkkana tulisi olla tiedon merkitys mediataiteen kehittämisen ja varsinkin resursoinnin vahvistamisessa: ilman luotettavaa ja uskottavaa tietoa on vaikeaa esittää ja perustella eri tahoille resurssien lisäämistä alalle. Tärkein viesti tulisi olla, että ilman yhdessä koottua tietoa ei saada aikaan tuloksia, jotka parantavat kaikkien alalla toimivien tahojen työskentelyn edellytyksiä.

Vaikein kysymys tilastoinnissa on, mitkä tahot ottavat alkuvaiheessa vastuun tiedon keräämisestä ja jäsentämisestä. Yksittäisten taiteilijoiden osalta luonnollisimpia tahoja ovat heitä edustavat järjestöt. Vientityön osalta ensisijaisia tahoja ovat AV-arkki, Frame ja Suomen elokuvasäätiö. Kolmannen ryhmän muodostaa mediataiteeseen suoraan liittyvä järjestökenttä eli Suomen Mediataideverkosto ja sen jäsenjärjestöt.

Ehdotan, että edellä mainitut alan keskeiset tahot kokoontuvat yhteen asian tiimoilta ja laativat suunnitelman, miten mediataiteen tilastointi käynnistetään. Suunnitelman perusteella voidaan arvioida, millaisia resursseja vaaditaan kriittisen tärkeiden tietojen keräämiseen ja analysoimiseen.

Tilastoinnin koordinoinnista voisi ottaa päävastuun Frame, joka työskentelee laajojen sekä taiteilijoiden että mediataiteen esittäjätahojen muodostamien rajapintojen kanssa, ja jossa on valmiina monipuolista nykytaiteen osaamista. Frame olisi myös uskottava, riittävän neutraali ja luotettava taho sekä taiteilijoiden että esitystahojen kannalta.

Edellä mainittujen keskeisten tahojen tulisi pohtia keskenään, millä tavoin ne pystyvät itse panostamaan tilastoinnin liikkeelle saamiseen ja miltä tahoilta voidaan hakea rahoitusta. Rahoitusta voitaisiin hakea ensi sijassa opetus- ja kulttuuriministeriöltä kahdessa vaiheessa: aluksi projektiluonteiseen tilastoinnin käynnistämiseen ja myöhemmin pysyvään lisäresursointiin soveltuvien osien.

8. UUSI ELOKUVALAKI JA VOS-JÄRJESTELMÄ

Käsittelen tässä luvussa uutta elokuvalakia sekä kulttuurilaitosten valtionosuus- eli VOS-järjestelmää mediataiteen näkökulmasta.

8.1. Elokuvalaki: taustaa

Valtion tehtävänä on luoda suotuisat edellytykset ja olosuhteet elokuvan kehittymiselle mm. rahoituksen avulla. Elokuvan tuottamiseen ja jakeluun myönnettävästä valtion tuesta säädetään elokuvataiteen edistämisestä annetussa laissa (28/2000). Valtion vuoden 2018 talousarviossa on varattu kotimaisen elokuvan tukemiseen noin 27 miljoonan euron määräraha. Lisäksi tuotantokannustimen toimeenpanoa varten on varattu yhteensä 9,5 miljoonaa euroa.

Kotimaisten pitkien näytelmäelokuvien keskimääräinen kokonaisbudjetti oli vuonna 2016 noin 1,3 miljoonaa euroa. SES:n rahoitus on kattanut tästä keskimäärin noin 40 %, ja se on ollut enimmillään miljoona euroa yksittäistä elokuvaa kohden. Dokumenttielokuvien keskimääräinen kokonaisbudjetti oli samaan aikaan noin 260.000 euroa, josta valtion rahoituksen osuus oli keskimäärin noin 50 % ja enimmillään noin 120.000 euroa.

Toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ja tukien hallinnointiin liittyvät kysymykset ovat johdaneet tarpeeseen uudistaa elokuvan edistämistä koskevaa lakia. Uusi esitys⁴¹ koskee valtion rahoitusta elokuvakulttuurin edistämiseen. Sillä pyritään erityisesti selkeyttämään elokuvasäätiön roolia elokuvaa koskevissa valtionavustusasioissa.

Esitys uudeksi laiksi tuotiin eduskunnan käsittelyyn 19.4.2018, ja sen käsittely kestää syksyyn 2018 saakka. Tavoitteena oli tätä kirjoitettaessa, että uusi laki tulisi voimaan syksyn 2018 aikana. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että Suomen elokuvasäätiön sääntöjen uudistetaan vasta siinä vaiheessa, kun laki astuu voimaan. Siihen saakka säätiön sääntöjä tulkitaan aiemman ohjeistuksen ja operatiivisten linjanvetojen mukaisesti.

8.2. Vaikutus mediataiteeseen

Elokuvataiteen edistämisestä annetun valtioneuvoston asetuksen (843/2007) 1 §:n mukaan elokuvalain 2 §:ssä tarkoitettua tukea voidaan myöntää sellaisen elokuvan tai kuvaohjelman valmistamiseen ja jakeluun, jota pidetään kulttuurituotteena. Kriteerit ovat seuraavat:

41 https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_56+2018.pdf

1. Se muodostaa taiteellisen kokonaisuuden;
2. sen sisältö perustuu kulttuuriarvoihin, joiden alkuperä on kulttuuri-identiteetissä; ja
3. siihen sisältyy merkittävä luovien tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden panos, jonka osuus tuotantokustannuksista on merkittävä.

Kaikki edellä mainitut kriteerit tulee ottaa huomioon tukien harkinnassa. Ensimmäinen liittyy hankkeen taiteelliseen sisältöön, toinen sisällön kulttuurisiin ulottuvuuksiin ja kolmas tuotantoon osallistuvien ammattilaisten ja muiden henkilöiden luovan ja taiteellisen panoksen sekä sen taloudellisen merkittävyyden arvioitiin.⁴²

Mediataidekentän edustajien elokuvalakia ja SES:n toimintaa koskeva kritiikki on kohdistunut pääasiassa kolmeen keskeiseen seikkaan:

- Ensinnäkin on katsottu, että elokuvan määritelmä on liian ahdas ja mediataidetta syrjivä.
- Toiseksi tulkinta säätiön säännöissä olevasta vastikkeellisesta jakelusta on katsottu olevan syrjivä mediataiteen kannalta.
- Kolmanneksi mediataiteen edustajat ovat katsoneet, että säätiössä ei ole ollut riittävästi mediataiteen asiantuntemusta hankkeiden arvioinnissa.

Ensimmäisen osalta suurimpana pelkona mediataiteen piirissä on ollut, että uusi laki sementoi elokuvan määritelmän vanhakantaisesti laajemman audiovisuaalisen kulttuurin vahingoksi, jolloin voidaan menettää oleellisia uusia mahdollisuuksia. Lakiesitykseen sisältyvissä kulttuurituotteen ja elokuvan määritelmässä ei ole juurikaan tapahtunut muutoksia aikaisempaan verrattuna, joten huoli on perusteltu, ellei määritelmän tulkintaa lavenneta tai jos mediataiteen tukitoimintaan ei osoiteta lisäresursseja jollain muulla tavalla.

Vastikkeellisen jakelun tulkinnan osalta säätiön sisällä on tapahtunut muutoksia jo aiemmin. Esimerkiksi kaikki digitaaliset kanavat ovat SES:lle lähtökohtaisesti mahdollisia jo nyt, mutta arviointi tapahtuu tapauskohtaisesti esimerkiksi gallerioiden osalta. Mediataiteen edustajat kaipaavat alustaneutraaliteetin toteutumista nykyistä laajemmassa mittakaavassa. Säätiön arvioinnin keskiössä on aiempaa enemmän jakelun tavoitavuus ja laatu. Sen sijaan toistettavuus pysyy ongelmallisena kriteerinä mediataiteen kannalta.

Lyhytelokuvissa, joihin mediataideteokset usein vertautuvat, SES:n jakelukriteeri täyttyy yleensä Ylen ennakko-ostoilla. Mediataiteen tekijät kritisoivat tätä siltä osin, että Yle edellyttää teoksilta yleensä tiettyä muotoa ja tietyn kokoista kohdeyleisöä, mikä taas voi rajoittaa teoksen sisältöä ja ilmaisutapaa.

Mediataidehankkeiden arviointi riippuu kulloinkin säätiön palveluksessa olevista tuotantoneuvoista. Mediataiteen edustajat toivoivat, että genre-pohjaisesta ja esteettisestä luokittelusta voitaisiin luopua. SES:n edustajat vakuuttivat, että mediataidehankkeita käsitellään samalta lähtöviivalta kuin kaikkia muitakin hankkeita, joita koskevat samat jakelun ja ammattimaisuuden kriteerit.

Säätiön edustajien mukaan mediataiteeseen erikoistuneen tuotantoneuvojan palkkaaminen ei ole taloussyistä nykytilanteessa mahdollista. Jos lisäpalkkauksia voitaisiin tehdä, erillisen mediataiteen neuvojan palkkaamisen perustelevina olisi haasteellista, sillä myös muiltakin ja hakemusmääriltään suuremmilta audiovisuaalisen tuotannon osa-alueilta on esitetty vastaavia toiveita. Mediataiteen edustajat taas korostivat, että alan erityisasiantuntemuksen tuominen mukaan säätiön työhön tavalla tai toisella on erittäin tärkeää alan kehittymisen kannalta.

⁴² Elokuvan käsitteen ja mediataiteen välisistä suhteista tarkemmin ks. Penttinen-Lampisuo (2015), s. 7-9

Tukisummista päätettäessä SES arvioi tuotannon kulujen ja tuottojen suhdetta. Säätiö onkin tukenut lähinnä suurimpien budjettien mediataideteoksia, sillä budjetin koko kertoo hankkeen ammattimaisuudesta ja siitä, voiko tuottava taho maksaa ammatillisille taksojen mukaisesti. Tällaisia hankkeita koskevia mediataiteen hakemuksia tulee SES:lle vain rajoitettu määrä vuosittain.

SES:n tuen saaminen edellyttää tuotantoyhtiön kautta toimimista paitsi käsikirjoitustuki, joka on henkilökohtainen. Säätiön edustajien mukaan tukikriteerit ovat hyvin tiedossa mediataiteilijoiden parissa, ja mediataiteen tekninen taso on noussut viime vuosina. Tältä osin aiemman kaltaisten henkilöityneiden törmäystilanteiden riski on pienentynyt puolin ja toisin selvästi.

Haastattelemani mediataiteen edustajat totesivat, että mediataide kilpailee samoista rahoista erityisesti lyhytelokuvan kanssa, mutta toivoivat, että asetelma ei johda kummankaan alueen kurjistumiseen. Eroksi mainittiin, että vastaavan suuruisia lyhytelokuvahankkeita toteutetaan yleensä monta kertaa suuremmilla budjeteilla kuin mediataideteoksia.

Lakiesityksen tavoitteena on myös edistää ja vahvistaa elokuvasäätiön ja elokuva-alan keskinäistä vuorovaikutusta. Tätä varten esityksessä on ehdotettu, että Suomen elokuvasäätiön yhteydessä toimisi säätiön asettama neuvottelukunta. Mediataiteen edunvalvonnan kannalta olisi tärkeää, että ala saisi edustajansa mukaan tähän toimielimeen, ja pystyisi siten vaikuttamaan säätiön sääntöjen tulkintoihin.

Edellä esitettyjä seikkoja arvioitaessa on kuitenkin muistettava, että tätä raporttia kirjoitettaessa uusi elokuvalaki oli vasta eduskuntakäsittelyssä eli muutokset siihen ovat vielä mahdollisia.

Lisäksi on huomioitava, että Business Finlandin hallinnoima tuotantokannustinjärjestelmä⁴³ tarjoaa suuren budjetin omaaville audiovisuaalisille mediataidehankkeille uuden rahoitusmahdollisuuden. Tuen saamisen edellytyksenä on, että tuotannossa täyttyvät samat kriteerit kuin muissakin tuettavien av-tuotantojen lajeissa.

8.3. VOS-järjestelmästä

Valtionosuusjärjestelmä (VOS)⁴⁴ on osa valtion kulttuuripolitiikan ohjausjärjestelmää. Se perustuu henkilötövuosien laskentaan ja sen yksikköhintaan. Teattereiden, orkestereiden ja museoiden valtionosuudet sisältyvät valtion talousarvioissa opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokkaan.

Museo, teatteri tai orkesteri voidaan hyväksyä valtionosuuden piiriin hakemuksen perusteella. Valtionosuuden saamisen edellytyksistä säädetään laissa ja sitä myönnetään valtion talousarvion asettamissa rajoissa. VOS-järjestelmää täydennetään mm. erilaisilla kehittämisavustuksilla.

VOS-järjestelmän uudistamistyö⁴⁵ oli vielä käynnissä tätä raporttia kirjoitettaessa. Työn tavoitteena on uudistaa rahoitusjärjestelmää siten, että se ottaisi paremmin huomioon taidekentän ja yhteiskunnan muutokset.

Mediataiteen kannalta tämä uudistustyö on ollut pettymys, sillä siinä ei ole otettu huomioon media- eikä kuvataidetta, koska niitä ei ole katsottu esittäviksi taiteiksi. Haastattelemani mediataiteen edustajat katsoivat, että kyse on tahtotilasta, sillä mediataide perustuu usein suuren, teatteriin tai oopperaan verrattavissa olevan yhteisön ensemble-työskentelyyn. Teosten tekeminen on samalla tavalla useiden eri alojen erityisosajia työllistävä prosessi, ja teosten esittämispaikat ja -tekniikat ovat lähestyneet toisiaan. Mediataideteoksiin liittyy lisäksi usein esittävän taiteen elementtejä kuten performanssia ja liikkuvia installaatioita.

⁴³ <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/av-tuotantokannustin/lyhyesti/>

⁴⁴ <http://minedu.fi/valtionosuudet>

⁴⁵ <http://minedu.fi/kulttuurivos>

Siinä missä musiikki-, teatteri- ja tanssisisältöjä tuottavat tahot voivat nauttia jatkuvaa toiminta-avustusta, mediataiteen tuottajat joutuvat hankkimaan rahoituksen tapauskohtaisesti. Tämä luo jatkuvaa epävarmuutta eikä mahdollista pitkäjänteistä suunnittelua. Haastateltavat katsoivatkin, että VOS-linjanveto syrjii mediataidetta, minkä vuoksi järjestelmän lähtökohtia olisi syytä harkita vielä uudestaan ministeriössä osana meneillään olevaa uudistushanketta.

Seuraava mediataiteen kannalta tärkeä valtion taidepoliittinen linjanveto suoritetaan Taidepolitiikan suuntaviivat⁴⁶ -hankkeessa, jonka on määrä valmistua syyskuussa 2018. Mediataidetta tässä ryhmässä edustaa Eija-Liisa Ahtiala.

46 <http://minedu.fi/taiteentulevaisuus>

9. SUOMALAISEN MEDIATAITEEN LAAJENNEDTU SWOT-ANALYYSI

Esitän tässä luvussa suomalaisen mediataiteen SWOT⁴⁷-analyysin ja siitä johdetut toimenpide-ehdotukset. Tässä luvussa esitetyt näkemykset perustuvat haastatteluihin, kirjallisiin lähteisiin sekä kirjoittajan omiin havaintoihin ja tulkintoihin.

9.1. Suomalaisen mediataiteen SWOT-analyysi

Seuraavassa taulukossa on esitetty ylätasolla suomalaisen mediataiteen keskeisimmät vahvuudet ja heikkoudet⁴⁸, jotka ovat alan sisäisiä ominaisuuksia:

VAHVUUDET	HEIKKOUDET
Mediataide on välittäjä ja silta eri taidemuotojen välillä Mediataide ilmaisuvälineenä kiinnostaa useiden eri alojen taiteilijoita ja ilmaisukieli rikastuu heidän panoksistaan Mediataiteilijat harjoittavat paljon yhteistyötä myös taiteiden ulkopuolisten alojen toimijoiden kanssa	Mediataiteen määrittely on haasteellista Mediataiteen tunnettuus on rajallista Taiteilijat suhtautuvat varauksellisesti termiin mediataide
Mediataiteen rahoitusjärjestelmä Suomessa on kansainvälisesti ainutlaatuinen	Mediataide on väliinpuotoaja erityisesti rahoituksessa suhteessa perinteisiin taidemuotoihin Mediataide on aliresursoitua erityisesti suhteessa katsojamääriin ja sitä kohtaan tunnettuun kiinnostukseen
Mediataiteen koulutuksella on Suomessa pitkä perinne	Mediataiteelta puuttuu selkeä mittaristo, mikä vaikeuttaa alan kokonaiskuvan muodostamista ja vaikuttamistyötä

47 Lyhenne SWOT tulee englannin kielen sanoista strengths, weaknesses, opportunities ja threats eli vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat.

48 Selvyyden vuoksi todettakoon, että tämä ja muut tässä luvussa esitetyt listat eivät ole täydellisiä vaan valikoituja, ja esitysjärjestys ei viittaa eri kohtien keskinäiseen tärkeyteen.

Suomalainen mediataide on moniäänistä ja -puolista Suomalaisten kärkitöiden ja -taiteilijoiden taso edustaa kansainvälistä huipputasoa Teosten määrä-laatu-suhde ja tuotantoarvot ovat korkeat Tekijöiden tekninen osaaminen on kehittynyt	Mediataiteelta puuttuu perinteisten taidemuotojen kaltaiset institutionaaliset rakenteet, minkä vuoksi erityisesti välittäjäporras ei ole päässyt kehittymään Mediataiteen on vaikeaa integroitua siiloutuneiden taide- ja kulttuurielämän toimijoiden ja rakenteiden joukkoon Alan omat järjestöt ovat pieniä ja niukasti resursoituja Kenttä on kokonaisuudessaan pieni ja haavoittuvainen
Taiteilijat ovat aktiivisia ja he harjoittavat paljon yhteistyötä keskenään Taiteilijat ovat kansainvälisesti verkostoituneita	Mediataiteen tuotantokulttuuri on kehittämätöntä Alalta puuttuu mediataiteeseen erikoistuneita tuottajia Välittäjäportaan osaaminen on puutteellista ja sen kiinnostus mediataidetta kohtaan on ollut rajoittunutta, minkä vuoksi taiteilijat ovat joutuneet myymään ja viemään teoksiaan itse Taiteilijoilla ja alan tuotantoyhtiöillä on puutteita ammatillisessa osaamisessa tuottamisen, tuotteistamisen, tekijänoikeuksien, sopimustekniikan, hinnoittelun, myynnin ja viennin osalta Potentiaaliset tuotanto- ja väliportaan toimijat sekä taiteilijat eivät kohtaa toisiaan Mediataiteilijat dokumentoivat teoksensa usein puutteellisesti
Mediataiteella on ollut tärkeä rooli suomalaisen nykyaikaisen nostamisessa kansainväliseen tietoisuuteen jo 1980-luvulta alkaen AV-arkki on merkittävä tallennemuotoisen mediataiteen levittäjä	Sukupolvien ja yksilöiden välillä on isoja eroja alan tuntemuksessa sekä taidekeskustelun tasossa ja laadussa Taiteilijat pelaavat ajoittain liian varman päälle taiteellisen toiminnan olosuhteista johtuen Alan toiminta painottuu liikkuvan kuvan teoksiin erityisesti esityspaikkojen rajoituksista johtuen

Kuva 5: Suomalaisen mediataiteen vahvuudet ja heikkoudet

Suomalaisen mediataiteen suurimmat vahvuudet liittyvät alan kärkitaiteilijoiden ja -teosten korkeatasoisuuteen ja kansainväliseen maineeseen, jo pitkän perinteen omaavaan koulutukseen, kansainvälisesti ainutlaatuihin rahoitusjärjestelmään sekä alaan erikoistuneisiin toimijoihin kuten AV-arkkiin ja AVEK:iin. Taiteilijoiden tärkeimpiä vahvuuksia ovat sisältö- ja teknisen osaamisen lisäksi heidän yhteisöllisyytensä ja kansainvälinen verkottuneisuutensa.

Suurimmat heikkoudet johtuvat ensinnäkin mediataiteen monitahoisuudesta johtuvista hahmotamisvaikeuksista alan ulkopuolisille toimijoille. Lisäksi mediataide istuu monitaiteisen luonteensa vuoksi huonosti siiloutuneisiin ja korkeiden raja-aitojen kulttuuri- ja taidemaailman rakenteisiin. Toiseksi suomalaisen mediataiteen resursointi on erittäin niukkaa suhteessa sen kansainväliseen tunnettuuteen ja teosten keräämiin katsojamääriin. Kolmas keskeinen heikkous on mediataiteen tuotanto-osaamisen puutteet ja mediataiteen hallitsevan välittäjäportaan puuttuminen.

Seuraavassa taulukossa on esitetty puolestaan ylätasolla keskeisimmät suomalaisen mediataiteen mahdollisuudet ja uhat, jotka ovat alan ulkoiseen toimintaympäristöön liittyviä tekijöitä:

MAHDOLLISUUDET	UHAT
Suomalaiselle mediataiteelle on paljon kysyntää kansainvälisillä markkinoilla Suomalaisella mediataiteella on perinteisiä taiteita paremmat mahdollisuudet pärjätä kansainvälisessä kilpailussa Mediataiteen merkitys Suomen positiivisena tunnettuustekijänä maailmalla kasvaa	Mediataidetta tunnetaan Suomessa huonosti ja sitä kohtaan tunnetaan ennakkoluuloja Mediataide koetaan elitistiseksi taiteen alueeksi Mediataiteen näkyvyys valtamediassa pysyy heikkona
Teknologian ja verkon kehittyminen luovat uusia mahdollisuuksia mediataiteen tuottamiseen, jakeluun ja kuluttamiseen Verkon kautta on entistä helpompaa saada tietoa alan kehitymisestä ja löytää yhteistyökumppaneita ympäri maailman	Mediataiteen kansainvälinen tarjonta kasvaa ja kilpailu kovenee Ala pysyttelee omassa kuplassaan ja protektionismi saa jalansijaa maassamme
Kotimaiset esikuvat houkuttelevat alalle uusia huippukykyjä Opiskelijoiden ja taiteilijoiden kansainväliset vaihto-ohjelmat kehittävät verkostoja, tuovat uudenlaisia näkemyksiä Suomeen ja lisäävät vientimahdollisuuksia	Mediataiteen resurssit vähenevät entisestään AVEK:n ja AV-arkin toiminnan jatkuvuus muuttuvat uhanalaisiksi Mediarata-rahoitus jää kertaluontoiseksi projektiksi Taiteilijat ja muut alan toimijat siirtyvät resurssien niukkuuden vuoksi muille aloille
Mediataidetta tuotetaan enemmän elokuvien ja tv-sarjojen mallien mukaisesti kansainvälisinä yhteistuotantoina Mediataiteeseen keskittyneiden tuotantoyhtiöiden toiminta kehittyy siten, että ne palvelevat laajemmin koko alaa Alalle kehitetään uudenlaisia rahoitusinstrumentteja	Taideinstituutioiden rajamuurit pysyvät korkeina mediataiteelle Vakiintuneet toimijat vastustavat mediataiteen aiheuttamia muutoksia Alan toimijat riitelevät keskenään
Tuotanto- ja välittäjäportaan osaaminen ja resurssit vahvistuvat, ja sen seurauksena alan toiminta kehittyy ja kasvaa kaikilla osa-alueilla Toiminnan kehitys parantaa muidenkin toimialojen työllisyystilannetta	Valtion taidepolitiikka syrjii edelleen mediataidetta
Yhteistyö lisääntyy teknologiayhtiöiden kanssa erityisesti sisältötuotannon kehittämisessä Kotimaisen pelialan osaamista hyödynnetään nykyistä enemmän mediataiteen piirissä Yhteistyö yliopistojen kanssa lisääntyy erilaisissa tutkimushankkeissa	Mediataiteelle sopivien esitystilojen ja -kanavien määrä pysyy Suomessa rajallisena pääkaupunkiseudun ulkopuolella Mediataiteen osaamisen taso museoissa ja erilaisten tapahtumien järjestäjien parissa pysyy vaihtelevana jatkossakin

Mediataide huomioidaan ansaitsemallaan tavalla valtion taidepolitiikassa Uusi elokuva laki, VOS-järjestelmä ja Taidepolitiikan suuntaviivat vahvistavat mediataiteen asemaa	Mediataiteella on jatkossakin vähän potentiaalisia ostajia, erityisesti yksityisten keräilijöiden parissa Instituutioiden kuratoinnissa ja valinnoissa pelataan jatkossakin varman päälle myös mediataiteen osalta Kokoelmien edustajat pysyvät varovaisina ostamaan mediataidetta
Julkiset tahot hankkivat aiempaa enemmän mediataidetta esitettäväksi julkisissa tiloissa	Mediataiteen arkistoinnin ja konservoinnin ongelmia ei saada ratkaistua, ja osa vanhemmista teoksista muuttuu esityskelvottomiksi
Suomelle tyypilliset matalan hierarkian mallit mahdollistavat uudenlaisia malleja ja avauksia eri tahojen yhteistyössä	Yleisön arkea hallitsee sisällön ylitarjo, jolloin kiinnostuksen herättäminen ja huomion saaminen mediataiteelle on vaikeaa

Kuva 6: Suomalaisen mediataiteen mahdollisuudet ja uhat

Suomalaisen mediataiteen merkittävimmät mahdollisuudet perustuvat jo aiemmin saavutetun maineen ja osaamisen kehittämiseen ja hyödyntämiseen. Mediataiteella on edellytykset nousta koko Suomen kansainvälisen maineen uudeksi kärkialueeksi, jos sen toimintaedellytykset turvataan kotimaassa poliittisella, taloudellisella ja toiminnallisella tasolla. Mediataide hyötyy paljon teknologian kehittämisestä, halventumisesta ja arkipäiväistymisestä toiminnan ja arvoverkon kaikilla osa-alueilla.

Alan toimintamalleissa suurimmat mahdollisuudet liittyvät tuotanto- ja välittäjäportaaseen osaamisen ja resurssien vahvistamiseen. Lisäksi ala voi kehittää itse kansainvälisiä yhteistuotantomalleja ja uudenlaisia rahoitusinstrumentteja. Koska mediataide on jatkuvassa dialogissa teknologian kanssa, se voisi hyödyntää nykyistä enemmän yhteistyömahdollisuuksia teknologiayhtiöiden ja pelialan toimijoiden kanssa. Mediataiteeseen luontevasti liittyvä tutkimuksellinen aspekti avaisi lisäksi mahdollisuuksia yliopistomaailman suuntaan.

Mediataiteen suurimmat uhkakuvat liittyvät alan jo valmiiksi niukkaan resursointiin. Rahoituslähteiden kuivuminen ja keskeisten järjestöjen toimintaedellytysten katoaminen voivat johtaa koko alan tulevaisuuden ja jatkuvuuden vaarantumiseen. Alan haasteena on myös tehdä mediataiteesta tunnetumpaa kaikissa alan ulkopuolisissa kohderyhmissä. Muita merkittäviä uhkatekijöitä ovat mediataiteelle sopivien esityspaikkojen niukkuus sekä potentiaalisten ostajien määrän pysyminen vähäisenä. Mediataiteen heikko asema valtion taidepolitiikassa voi vauhdittaa osaltaan uhkakuvien toteutumista.

9.2. SWOT-analyysiin perustuvat toimenpide-ehdotukset

Seuraavassa taulukossa on esitetty edellisessä luvussa esitettyyn SWOT-analyysiin perustuvat toimenpide-ehdotukset:

VAHVUUDET/MAHDOLLISUUDET: PANOSTA	VAHVUUDET/UHAT: VARAUDU
Luodaan mediataiteen kokonaisvaltainen viennin- ja kansainvälistymisstrategia alan toimijoiden yhteisvoimin Edistetään mediataiteilijoiden yhteistyötä eri alojen toimijoiden kanssa sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla	Mediataidetta koskevat ennakkoluulot ja tiedon puute voivat jarruttaa alan toimintaa, erilaisia kehityshankkeita ja mediataiteen aseman yleisempää vahvistumista yhteiskunnassa
Edistetään mediataiteen monipuolista hyödyntämistä kansainvälisen Suomi-kuvan rakentamis-työssä sekä julkisella että kaupallisella sektorilla Tuetaan yksittäisten taiteilijoiden ja tuotantoyhtiöiden markkinointihankkeita Kehitetään alan eri toimijoiden keskinäistä yhteistyötä viennin saralla	Kansainvälinen kilpailu voi heikentää suomalaisen mediataiteen asemaa, jos alan toimijat eivät pysy ajan tasalla alan kehityksen suhteen ja jos taiteilijat toimivat työssään liiaksi varman päälle
Varmistetaan nykyisten rahoitus- ja levitysjärjestelmien (erityisesti AVEK ja AV-arkki) jatkuvuus, kasvatetaan resursseja ja kehitetään niiden toimintaa pitkäjänteisesti Varmistetaan Mediarata-rahoituksen jatkuvuus Lisätään mediataiteen rahoittajien keskinäistä keskustelua ja vuorovaikutusta	Mediataide joutuu kilpailemaan resursseista entistä enemmän muiden taiteen ja kulttuurin alojen kanssa
Huomioidaan eri tahojen tukitoiminnassa mediataiteen kentän kaikki eri alueet sopivissa suhteissa sekä tuodaan mediataiteen asiantuntemusta avainorganisaatioiden sisään eri tavoin	Alan sisäinen ja alojen välinen riitely voi vahingoittaa kaikkia osapuolia
Edistetään teknologian hyödyntämistä mediataiteessa kohdennetun koulutuksen sekä eri alojen toimijoiden ja teknologiayritysten kanssa tapahtuvan yhteistyön kautta	Valtion taidepolitiikka suosii jatkossakin perinteisiä taiteen osa-alueita uudempien kustannuksella
Kehitetään mediataiteen koulutusohjelmia aiempaa monipuolisemmiksi ja -alaisemmiksi sekä kansainvälisemmiksi	Mediataiteen esittämiseen sopivien paikkojen vähyys jarruttavat alan toimijoiden toimintaedellytyksiä ja alan kehitystä
Kehitetään mediataiteen kansainvälisiä yhteistuotantomalleja kotimaisen elokuva- ja tv-tuotannon kokemuksia hyödyntäen	Mediataiteen potentiaalinen ostajakunta pysyy edelleen pienenä ja varovaisena mediataiteen suhteen
Kehitetään yritystuki-instrumenttien avulla valikoitujen nykyisten mediataiteen tuotantoyhtiöiden toimintaa siten, että ne voivat palvella laajemmin koko alaa	Mediataiteen pitkäaikaissäilytyksen, arkistoinnin ja konservoinnin ongelmat voivat johtaa siihen, että osa teoksista muuttuu esityskelvottomiksi
Kehitetään ja pilotoidaan ennakkoluulottomasti uudenlaisia rahoitusinstrumentteja	Yleisöä on vaikeaa saada kiinnostumaan mediataiteesta sisältöjen ylitarjonnan keskellä

Edistetään taiteilijoiden kansainvälistä verkostoitumista eri tavoin uran eri vaiheet huomioiden	
Kehitetään mediataidealan yhteistyötä pelialan toimijoiden kanssa	
Kehitetään yhteisiä tutkimusprojekteja yliopistojen soveltuvien tiedekuntien ja laitosten kanssa	
Lisätään mediataiteen tunnettuutta valikoiduissa kohderyhmissä niille kohdennetuin keinoin alan toimijoiden yhteisvoimin	
Vaikutetaan siihen, että julkiset tahot hankkisivat nykyistä enemmän mediataidetta esitettäväksi erilaisissa julkisissa tiloissa	

HEIKKOUEDET/MAHDOLLISUUDET: KEHITÄ	HEIKKOUEDET/UHAT: VÄLTÄ
Yhdenmukaistetaan alan käyttämää mediataide-termin sisältöä alan ulkopuolelle suunnattavassa viestinnässä ja lobbaamisessa	Mediataidetta kohtaan tunnettujen ennakkoluulojen vahvistamista sanoissa ja teoissa
Kehitetään, keskitetään ja kohdennetaan alan vaikuttamistyötä siten, että mediataide huomioidaan ansaitsemallaan tavalla sekä valtion taidepolitiikassa että tukea jakavien instituutioiden toiminnassa	Alan sisäistä riitelyä ja oman oksan sahaamista
Osoitetaan osa alan tukivaroista laaja-alaisemmille ja pitkäjänteisemmille slate-tyyppisille hankkeille	Puhumasta liikaa järjestöjen suulla: viestinnässä ja vaikuttamisessa on käytettävä mahdollisimman paljon yksittäisiä taiteilijoita
Luodaan alan yhteisvoimin alan mittaristo, päivitetään sitä säännöllisesti ja käytetään sitä vaikuttamistyön keskeisenä työkaluna	Alan vetäytymistä omaan kansalliseen kuplaan ja protektionismia
Laaditaan mediataiteen pitkän tähtäimen tuotanto- ja väliportaan kehittämisohjelma, joka kattaa koulutuksen (ml. ammatillinen jatko- ja täydennyskoulutus), yritystoiminnan ja mediataiteen kysynnän lisäämisen sekä kotimaassa että ulkomailla	Keskittymistä rahan puutteesta valittamiseen alan viestinnässä Lähestytään asiaa sen sijaan mitattujen positiivisten seikkojen kuten alan kansainvälisen menestyksen, katsojamäärien ja vaikuttavuuden kautta, ja osoitetaan aloitteellisuutta ja ennakkoluulottomuutta omien rahoitusosuuksien kehittämisessä ja kasvattamisessa
Edistetään ulkomaisten alan opiskelijoiden tuloa Suomeen sekä ulkomaisten taiteilijoiden työskentelyä Suomessa	Alan yksittäisten avainhenkilöiden loppuun palamista

Vahvistetaan alan toimijoiden toimintaedellytyksiä uudenaikaisilla rahoitusinstrumenteilla ja ennakkoluulottomilla avauksilla kaupallisten yritysten suuntaan esim. yhteiskuntavastuuteeman puitteissa	Alan rahoituksen ja toiminnan pirstoutumista vielä pienempiin osiin
Vaikutetaan mediataiteen korkeamman arvonalustavien verokannan alentamiseksi samalle tasolle muun taiteen kanssa	
Tarjotaan keskitetysti alan toimijoiden käyttöön jatkuvasti päivitettäviä sopimuspohjia tai tarkistuslistoja tekijänoikeudellisten ja sopimusteknisten ongelmien välttämiseksi	
Uudistetaan ja tehostetaan taiteen järjestökenttää yhdistämällä nykyisten organisaatioiden toimintoja ja lisäämällä resursseja harvemmille toimijoille musiikin sekä elokuva- ja tv-alan esimerkkien mukaisesti Laaditaan järjestöjen toiminnalle ja rahoitukselle yhdessä sovittuihin laadullisiin ja määrällisiin tuloksiin perustuvia taloudellisia kannustimia	
Tarjotaan taiteilijoille monipuolista neuvontaa ammatillisissa kysymyksissä keskitetymmän järjestökentän puitteissa	
Edistetään mediataiteen tunnettuutta toimittajien, kriitikoiden ja tutkijoiden parissa	
Mediataideteosten arkistointiin, restaurointiin ja konservointiin luodaan kestäviä malleja ja resursseja Taiteilijat tuottavat systemaattisesti teostensa dokumentaatiot ja kehittää teosten esittelymateriaaleja markkinointia ja myyntiä varten	

Kuva 7: SWOT-analyysiin perustuvat toimenpide-ehdotukset

10. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Mediataiteesta on muodostunut viime vuosikymmenien aikana nykytaiteemme keskeinen alue. Se on saavuttanut vahvan kansainvälisen aseman kärkesteiden laadun lisäksi taiteilijoidemme ja alan tuotantoyhtiöiden aktiivisuuden ja toiminnan tehokkuuden ansiosta. Tämän taustalla puolestaan on ollut pitkään jatkuneen alan koulutuksen lisäksi ainutlaatuinen kansallinen rahoitusmalli.

Suomalaisen mediataiteen aseman säilymisen ja vahvistumisen tiellä on kuitenkin monia haasteita ja uhkakuvia. Mediataide on edelleen aliresursoitua ja sen tuotantokulttuurissa ja viennissä on useita puutteita ja toteutumattomia mahdollisuuksia. Koska mediataide lähestyy luovaa työtä uudenaikaisista ja ennakkoluulottomista näkökulmista, se ei myöskään istu kivuttomasti kulttuuri- ja taidekenttämme perinteisiä lajien rajoja ylläpitäviin rakenteisiin. Lisäksi kehittymisen tiellä on mediataiteen heikko tunnettuus ja sitä kohtaan tunnetut ennakkoluulot.

Raportissa on esitelty yksityiskohtaisesti suomalaisen mediataiteen nykytilaa, mahdollisuuksia ja haasteita. Tämä analyysi on nostanut esiin lukuisia kehityskohteita. Suosittelemme, että alan toimijat käyvät läpi erityisesti SWOT-analyysin tulokset ja niistä johdetut toimenpide-ehdotukset, priorisoi- vat ne yhdessä ja sopivat toimenpiteiden vaiheistuksesta sekä vastuuttamisesta.

Lopuksi nostan esiin mielestäni tärkeimpiä strategisista teemoista sekä avaintoimenpiteitä, joihin mediataiteen piirissä toimivien tahojen tulisi keskittyä seuraavassa vaiheessa. Näitä ovat seuraavat:

Strategiset teemat:

- Tuotanto- ja välitysportaan kehittäminen
- Alan yhteinen vienti- ja kansainvälistymisstrategia
- Teknologian hyödyntäminen mediataiteen arvoverkon kaikilla osa-alueilla

Avaintoiminnot:

- Alan yhteisten strategioiden ja kehitysohjelmien laatiminen ja toimeenpano
- Uudet avaukset: tuotanto- ja rahoitusmallien kehittäminen
- Alan tilastoinnin perustaminen ja hyödyntäminen
- Järjestökentän uudelleenorganisointi

Näiden ja muidenkin tavoitteiden toteutumisen perusedellytyksenä on, että ala pystyy luomaan yhteisen vision tavoitteistaan ja sitoutumaan siihen siten, että kaikki yksittäiset toimijat edistävät sen toteutumista omalta osaltaan. Yhteisen vision ja tahtotilan kautta on mahdollista käydä dialogia muiden sidosryhmien ja erityisesti rahoittajien kanssa mahdollisuuksista tukea näiden tavoitteiden toteutumista eri tavoin.

Mediataiteeseen liittyvien jatkotutkimusten ja -selvitysten aiheita voivat olla muun muassa seuraavat:

- Mediataiteilijoiden taiteellinen ja ammatillinen koulutus
- Mediataiteeseen erikoistuneiden tuottajien ja välittäjäportaan koulutus
- Mediataitealan jatko- ja täydennyskoulutus
- Mediataiteilijoiden tutkimukset kuten taiteen tohtorin tutkintoon tähtäävät jatko-opinnot
- Mediataidetta, taiteilijoita tai teoksia koskevat akateemiset tutkimukset

11. LIITE: HAASTATTELUT

Selvitystyötä varten haastateltiin seuraavia henkilöitä:

HENKILO	YRITYS/JÄRJESTÖ TITTELI/AMMATTI	PÄIVÄMÄÄRÄ/PAIKKA
Anttila, Hanna Maria	AV-arkki Toiminnanjohtaja	28.2./AV-arkki
Blåfield, Maija	Häivekuva Oy Taiteilija	6.4./koti
Hakola, Marikki	Kroma Oy Taiteilija, tuottaja	1.3./Skype
Havu, Petra	Opetus- ja kulttuuriministeriö Kulttuuriasiainneuvos	1.3./Clarion
Immonen, Kari	Turun taidemuseo Museonjohtaja	9.4./puhelin
Kivinen, Kati	Kiasma Intendentti	9.3./Kiasma
Männistö, Mari	Helsinki Contemporary Gallerian johtaja	10.4./Helsinki Contemporary -galleria
Nilsson, Tommi	Kuvasto Toiminnanjohtaja	16.3./DMF
Nokelainen, Piia	SES Tuotantoneuvoja	27.2./SES
Penttinen-Lampisuo, Tuuli	AVEK Tuotantoneuvoja	12.3./AVEK
Pohjola, Ilppo	Kristallisilmä Oy Tuottaja, taiteilija	19.3./DMF

Saarinen, Lasse	SES Toimitusjohtaja	27.2./SES
Samola, Juha	AVEK Pääsihteeri	12.3./AVEK
Taanila, Mika	Testifilmi Oy Tuottaja, taiteilija	27.2./DMF
Tarkka, Minna	M-cult Toiminnanjohtaja	11.4./DMF
Terho, Henri	Taike Erityisasiantuntija	10.3./Taike
Tykkä, Salla	Kuvataideakatemia Professori, taiteilija	13.3./Kuvataideakatemia
Uotila, Pekka	SES Tuotantoneuvoja	27.2./SES
Åström, Markus	Sinne-galleria Kuraattori	13.4./DMF

12. KIRJALLISET LÄHTEET

”AV-arkin jäsentyytyväisyyskyselyn tulokset.” AV-arkki 16.11.2017.

”AV-arkin toimintakertomus 2016.” AV-arkki.

”AV-arkin toimintasuunnitelma 2017.” AV-arkki.

AVEK:n toimintakertomus kausilta 1.7.2016-30.6.2017 ja 1.7.-31.12.2017.

Mäkelä, Asko: ”Mediataiteen mahdollisuudet. Selvitys mediataiteesta.” Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009: 13.

Penttinen-Lampisuo, Tuuli: ”Levittäjät & laventajat. Vertaileva selvitys AV-arkin, Suomen elokuva-kontaktin ja Suomen elokuvasäätiön kulttuuriviennistä ja levitystoiminnasta.” AV-arkin toimeksianto, 16.2.2015.

Penttinen-Lampisuo, Tuuli: ”Tuottajuus koetuksella. Itu – videotaiteen tuotantoprojekti.” Aalto-yliopisto, taiteen maisterin opinnäytetyö, 19.10.2012.

Pohjola, Ilppo: ”Esitys mediataiteen avustuksesta OKM:lle.” Kirjelmä 1.4.2016.

”Päin näköä! Visuaalisten alojen taidepoliittinen ohjelma.” Opetusministeriön julkaisuja 2009: 53.

Tarkka, Minna – Mäkelä, Tapio (toim.): Uusi mediakulttuuri innovaatioympäristönä. M-cult 2002.

Tykkä, Salla: ”Miten muuttaa taiteen rahoitusta? Kuvataiteen kentän ongelmia ja ratkaisuja.” Puheenvuoro Taiken Taideparlamentti-tapahtumassa 13.2.2018.

frame contemporary art
finland

